C.6-1 Elementen van denk- en methodeleer

Situering

6. Cursussen van 1990 tot 1993

6.1. Elem. van denk- en methodeleer, 1990-1991, (EDM1-EDM71, 97p.)

6.2. Elementen van harmologie 1990-1991, (EH72-EH201, 157p.)
6.3. Elementen van logica, 1990-1991 (EL202-EL321, 351p.)
6.4. Elementen van methodeleer, 1990-1991 (EM322-EM363, 334p.)
6.5. Elementen van platonisme, 1991-1992 (EP1-EP117, 147p.)
6.6. Elementen van platonische psychologie, 91-92, (EP1-EPS114, 150 p.)
6.7. Elementen van retoriek, 1991-1992 (ER1-ER300, 356p.)
6.8. Soloviev Kosmologie, 1991-1992 (SK1-SK65, 78p.)
6.9. Apocalyptische theologie, 1992-1993 (AT1-AT71)
6.10. De genezing van een blindgeborene, 1992-1993 (GB1-GB85, 104p.)
6.11. Elementen van denkleer, 1992-1993 (logica) (ED1-ED79)
6.12. Elementen van retoriek, 1992-1993 (R1-R61, 70
6.13. Elementen van cultuurfilosofie, 1992-1993 (CF1-CF84, 92 p.)

Opmerking: Deze cursus werd van een grotere spatiëring voorzien dan de tekst van de oorspronkelijke cursus. Verwijzingen in de oudere versie van deze tekst stemmen dus niet overeen met de huidige paginering van 'word'. Daarom wordt de oorspronkelijke paginering telkens weergegeven met de letters 'EDM'. Ze staan voor 'Elementen Denk- en Methodeleer', en worden gevolgd van het oude paginanummer.

Inleiding:

Deze cursus gaat over de werkelijkheid, over het ter sprake brengen van al wat, hoe dan ook, bestaat. Het Oudgriekse 'to ontos' betekent 'zijn', 'bestaan'. Heel wat inzichten hierover erfden we van de Oudgriekse cultuur. Vandaar spreken we van 'ontologie' of zijnsleer. Het bestaan van het 'zijnde' is ook de vooropstelling van deze cursus. Toch blijft de werkelijkheid voor ons, mensen bijzonder ingewikkeld. We kunnen niet anders dan ons beperken tot steekproeven. Dit doen we via veralgemenen en veralgehelen. Bij het veralgemenen - de verzameling van het bestaan trachten te vermoeden- en veralgehelen - ons een kijk op het geheel te vormen – kunnen we ons enigszins een idee van de werkelijkheid vormen. We komen tot basisbegrippen en basisoordelen. We ordenen werkelijkheid, en dit zowel rondom ons als in onszelf. Dat leidt ons tot een harmologie, een ordeningsleer, en tot logica. Hierbij komen we tot begrippen, die we gebruiken bij het verwoorden van

oordelen, Die oordelen trachten we dan zinvol en logisch met elkaar in verband te brengen tot geldige oordelen.

Ziehier de vier grote delen van deze cursus :
6-1: Elementen van denk- en methodeleer (steekproef 1 tot 10, p. EDM1 tot EDM 71)),
6-2: harmologie (steekproef 11 tot 25, p. HAR72 tot HAR201),
6-3: Logica (steekproef 26 tot 41, p. LOG202 tot LOG321) en
6-4: toegepaste logica of methodeleer (steekproef 41 tot 46, p. MET322 tot 363).

De paginanummers in de vier onderdelen volgen elkaar gewoon op.

C.6-1 Elementen van denk- en methodeleer

Inhoud: *Klik het onderdeel aan dat je wenst te lezen.*

De titel 2
1.-- Ontologie. (08/11) 12
2.-- De ontologische methode. (12/15) 17
3.-- Fenomenaal, rationeel, transempirisch/ transrationeel (16/19) 22
4.-- Tropologie (tropenleer): metafoor, metonymie, synecdoche. (20/ 27) . 27
5.-- Ontologische begrippen zijn transcendentele begrippen. (28/35) 38
6.-- Uitweiding: categorieën (gemeenplaatsen). (36/42) 49
7.-- De alethische ('fysische') modaliteiten. (43/49). 59
9.-- Het zijn(de) als onschendbaar ('heilig'). (58/64) 79
10.-- Ontologische oordelen zijn transcendentele oordelen. (65/ 71) 88

EDM1

De titel

De term 'element(en)' komt van het Oude Grieks 'stoicheion', stoicheia' '(Lat.: 'elementum/ elementa'), -- letterlijk: "verklarende bestanddelen" van iets (het thema). Is - in de Oudgriekse zin - 'element' al wat, als geheel of als onderdeel, iets begrijpelijk ('zinnig', 'verklaarbaar') maakt.

Applicatieve modellen (voorbeelden)

(i) De Antieke Griek *Eukleides van Alexandreia* (Lat.: Euclides van Alexandrië; -323/-283) betitelde zijn beroemd meetkundig werk "*Stoicheia gèometrias*" (Elementen van meetkunde).

(ii) *Sint Paulus* (5/67), de "Apostel der Heidenen', gewaagt, o. m. in zijn *Galaten- en Kolossenbrief*, van "de elementen van de wereld", -- waaronder hij verstaat "al wat, als geheel of als onderdeel, de wereld, zoals wij hem ervaren, begrijpelijk maakt".

Hij denkt, blijkbaar in de context van Antieke - Laatantieke dan - theosofieën (d.i. filosofieën, die een of ander transrationeel (buitennatuurlijk) domein vooropstellen), vooral aan een aantal 'geesten' (hoge entiteiten (wezens), die het verloop van onze wereld, zoals hij is, mede beheersen.

(iii) Dicht bij ons: *Bourbaki, Eléments de mathématiques*, Paris, Hermann, 1939+. 'Bourbaki' is een groep jonge Franse wiskundigen, die, o.m. geïnspireerd door Georg Cantor's Theorie der oneindige verzamelingen (1880), mede "de nieuwe wiskunde" stichtten.

Propedeutiek.

In de engere zin verstonden de Oude Grieken onder 'elementen' de basisgegevens (elementaire inzichten), die iets - b.v. de meetkunde, de logica of denkleer - begrijpelijk maken.

Deze cursus is 'propedeutisch'. 'Pro.paideia' of nog 'pro.paideuma' betekent dan ook "inleidend of elementair onderricht". Zo b.v. in *Politeia* 536d (één der vele dialogen van *Platon* van Athene (-427/-347; stichter van de Akadèmeia (Lat.: 'academia', Academie)).

Propedeutisch tewerk gaan past bij een publiek dat zo goed als nooit iets ernstigs over logica (filosofie) vernam.

Nu kan men op meer dan één manier de wijsgerige logica (denk- en methodeleer) begrijpelijk maken.

EDM2

1 -- Deze cursus verschaft allereerst informatie, inlichtingen, d.i. inzichten in gegevens. Niet in dilettantische zin (oppervlakkig,

liefhebberig, als hij/zij is, meent de dilettant(e) van alles iets te weten),-- ook niet in de specialistische zin (de specialist, in tegenstelling tot de generalist, wordt verondersteld "van iets alles te kennen").- Wel in de algemeen-vormende zin, -- iets wat men op Harvard University "het Harvardbeginsel- heet: gespecialiseerden - b.v. inzake onderwijs - worden er verondersteld hun algemene vorming te verzorgen zo dat zij niet in - wat MacLuhan heette - 'vakidiotie' (eenzijdige vakkennis) vervallen.

2.-- Deze cursus verschaft, verder, methode, d.i. beredeneerde benadering of aanpak van een cultuurdomein. Niet mode (d.i. golf van belangstelling die, ook in, sommige wijsgerige kringen, komt en gaat),-- ook niet 'ideologie' (d.i. overtuigde, maar werkelijkheidsvreemde gedachtenconstructie).

Opm.-- Vooruitlopend op wat verder uiteengezet wordt, kunnen wij nu al dit zeggen inzake methode. A.N. Whitehead (1861/1947; met B. Russell één der stichters van de geformaliseerde logica) zei ooit dat "de ganse Westerse wijsbegeerte slechts een reeks voetnota's op Platon" was. Dit is niet verwonderlijk, indien men Platon's denkstijl goed kent: Platon's methode, immers, is de hypothetische methode.

(i) Ofwel stoot Platon, met Socrates van Athene (Lat.: Socrates; 369/-399; leermeester van Platon), op reeds bestaande vooropstellingen (in het Grieks: 'hupotheseis', vooropstellingen, beginselen) en onderwerpt hij ze aan een onderzoek (zo b.v. de 'hypothesen' van zijn beruchtste tegenstanders, de Protosofisten (-450/-350));

(ii) ofwel loopt hij, met zijn leermeester, rond in Athene b.v., neemt er steekproeven in de werkelijkheid en, om ze begrijpelijk te maken ("te verklaren"), stelt Platon hypothesen (postulaten, axiomata) voorop, -- die dan zelf weerom getoetst kunnen worden.

De cursus.

Wij gaan te werk zoals de Antieke wiskundigen dit reeds deden, bij het oplossen van problemen.

Gegeven. -- Het feitelijke denken (redeneren) en de daaromtrent bestaande theorieën (logica's).

Gevraagd. -- Welke zijn de 'elementen' (totaliteiten of onderdelen), die het feitelijke denken der mensen (ons inbegrepen) en de metatalige theorieën ('metataal' is taal over de taal, -- b.v. de taal der logici) begrijpelijk maken? De hele cursus vertoont die tweeledige structuur, het gegeven en het gevraagde, het gezochte.

EDM3

Wijsgerige logica.

Deze denk- en methodeleer is een onderdeel van filosofie (wijsbegeerte).

Taalkundige opmerking.

Taalkundigen beweren dat het Nederlandse woord 'wijs' - oorspronkelijk - 'wetend, ingelicht, geïnformeerd' betekende. Is een 'wijze' degene die weet, die op de hoogte is en inzicht heeft (inzake leven en kosmos). Zo zou het werkwoord 'onderwijzen' in die zin te verstaan zijn.

Godsdiensthistorische opmerking.

Volgens een aantal godsdienstwetenschappers zou ons Nederlands woord 'wijs' betekenisverwant ('analoog') zijn met b.v. het Angelsaksische 'witch' (tovenares, heks), met het Russische 'viëtsjtii' (wijman, mannelijk tovenaar) en 'viëdma' (wij-vrouw, vrouwelijke heks). - Inderdaad: magiërs/ magiërinnen, binnen een archaïsche (primitieve) beschaving, waren degenen die als 'wetend' (geïnformeerd) doorgingen. - Ja, het Sanskriet 'Veda' (de naam van gewijde boeken in India) zou betekenisverwant zijn. 'Veda' is 'weten'.

Opm.-- Het bij Postmodernen (vooral New Age) gelezene: *C. Castaneda, De lessen van don Juan*, Amsterdam, 1972, dat over een Amerikaan handelt die in de leer ging bij een Indianenmagiër, getuigt nog van dat godsdiensthistorisch gegeven: don Juan is degene die weet en, meteen, dat 'weten' meedeelbaar maakt (als 'wijze' onder-'wijst' hij). In de Archaïsche (Primitieve) cultuur, immers, weet de magiër(in)

inderdaad én door begaafdheid (paranormale begaafdheid) én door vorming o.l.v. een voorgang-(st)er heel wat meer dan de gewone Primitief.

'Filo.sofia' (wijsbegeerte)

Naar verluidt zou Puthagoras van Samos (Lat.: Puthagoras; - 580/-500; de stichter van de Oude Pythagoreeërschool (Paleopythagoreïsme)) de term 'filo.sofia', belangstelling voor wijsheid, ingevoerd hebben. De Griekse termen 'sofos' (resp. 'sofia', wijsheid), d.i. 'wijs', enerzijds, en, anderzijds, 'filos', d.i. bevriend met of begerig (op zoek) naar, worden, door de Paleopythagoreeërs, verbonden tot één woord.

(i) Volgens E. Dodds, Engels kenner van de Oudheid zou Pythagoras de kenmerken van een Siberisch sjamaan ('wijman') vertoond hebben.

(ii) In alle geval was de Paleopythagoreïsche school ervan overtuigd dat ons 'weten' erg beperkt is, -- dat, dus, de wijsbegeerte een gevorderd 'weten', eveneens "erg beperkt" is.

EDM4

De mens op deze aarde beschikt slechts over steekproeven uit de totaliteit der werkelijkheid stadium van, -- niet over die totaliteit zelf. Dit is het inductieve aspect. Deze steekproeven worden 'verklaard' en verstaanbaar gemaakt door hypothesen (veronderstellingen), die zelf onderhevig zijn aan vergissingen. -- Dit is het Paleopythagoreïsch fallibilisme (feilbaarheidsgeloof).

Nu is het zo dat, binnen een Archaisch-Primitieve cultuur, de publieke mening, de magiërs/ magiërinnen heel bijzonder, ervan overtuigd zijn dat het wezenlijke (de kern) van het 'weten' van hogere wezens (godheden, zielen) komt. –

In een analoge lijn waren de Paleopythagoreeërs ervan overtuigd dat enkel godheden over de volle wijsheid beschikken en dat wijsbegeerte enkel ten volle lukt, indien zij aangevuld wordt door het hogere inzicht van hogere wezens.

Op een gegeven ogenblik zal men dat type wijsbegeerte ‘theo.sofia’, theosofie, godgeleide wijsbegeerte, heten. Men kan ook spreken van ‘mystische’ of ‘mystieke’ filosofie. Onder ‘mystiek’ verstaat men dan het feit dat de mens (o.m. de denker) wel zelfstandig te werk gaat, maar niet zonder het correctief (verbeteringsmiddel) van een hoger, met veel meer inzicht begaafd wezen. De verering, door de filosofiescholen, van de Muzen (‘Mousai’), oorspronkelijk berggeesten, is daarvan één der vele tekens.

Mythe en wijsbegeerte.

Men versta de Paleopythagoreeërs niet verkeerd: zij zijn bekend om de stichting van hun type van:

(1) Muziek, d.i. ‘choreia’, dansvaardigheid (wat én lied (poëzie) én instrumentele muziek én vooral dans omvatte),

(2)a. Kosmologie, d.i. heelalbeschrijving (‘astro.nomia’, hemellichamenkunde),

(2)b. Getalwiskunde (‘arithmètikè’, rekenkunde) en ruimtewiskunde (‘geomètria’, meetkunde).

Uit de opsommingsvolgorde blijkt dat de Paleopythagoreeërs eerst en vooral muzische denkers waren, die zich door ‘choreia’ in het heelal, de kosmos, inwerkten. Getal en ruimte waren slechts de instrumenten, de infrastructuur.

EDM5

Terloops: Indien Dodds gelijk heeft (Pythagoras was sjamaan), dan is dat muzisch aspect maar normaal. De Siberische sjamanen, als cultuurdragers, waren eveneens muzisch, maar tevens in dienst van de gemeenschap. Wat de Paleopythagoreeërs ook waren.

Wat men, nu, noemt “het mythische cultuurstadium” berust op een metonymie: de mythe, het sacrale verhaal, is één der hoofdelementen van het Archaïsch-Primitieve leven, waarnaar men het kan noemen. In de strikte zin is mythe het verhaal waarin de buitennatuurlijke

levenskracht, door de Antieke Grieken ‘dunamis’ (Lat.: virtus) geheten, centraal staat, -- ja, het verhaal, voor wie de oerreligies kent, beheerst.

Men kan ‘dunamis’ vertalen door ‘ziel’, maar dan vooral verstaan als ‘zielekracht’ of ‘zielsenergie’. De term ‘zielestof’ is ook goed, als men maar weet dat ‘zielestof’ of ‘fluïdum’ niet enkel stof (materie), maar ook en zelfs vooral energie, vermogen, kracht, betekent.

Al wat levenskracht is en ermee samengaat (godheden als dragers van levenskracht; toveren als manipuleren van levenskracht(magie)), komt in de mythe ter sprake. Wezens, processen, energieën, -- ziedaar de drieledige inhoud.

‘Mythanalyse’

is het rationeel bekijken van de mythe. De huidige mythanalyse vertoont drie hoofdstellingnamen.

(i) De enen zien het wijverhaal, het gewijde verhaal (= mythe) als gewoon achterhaald (een kinderstadium der cultuur, louter voorwetenschappelijk).

(ii) Anderen zien er hypothesen in, die, in alle geval moeten getoetst worden aan de werkelijkheid.

(iii) Nog anderen nemen aan dat sommige mythen het enige kenmiddel zijn in gevallen waar de louter ‘rationele’ wijsbegeerte (en vakwetenschappen) te kort schieten. Zo b.v. Platon van Athene: waar zijn filosofie geen inzicht verschaft, schakelt hij een of andere mythe in (die hij dan als loutere hypothese opvat).

Vanaf Thales van Miletos (-624/-545; eerste Griekse filosoof), leidende figuur der Milezische school, zijn er duidelijke tekens van kritiek op de traditionele mythen der Grieken.

Inderdaad: in de plaats van een of andere mythe, komt nu het rationele onderzoek, “fusikè historia”, het onderzoek naar de ware natuur. Het zgn. mythische stadium wordt achterhaald, ja, voorbijgestreefd door het rationele stadium der filosofie, retoriek en vakwetenschappen.

De Paleopythagoreeërs, nu, leefden én in het mythische stadium (dat erg muzisch was) én in het aanvankelijke, beginnende rationele stadium. Vandaar de tweeslachtigheid van hun filosofie. Ook Platon en een deel van het Platonisme (de Neoplatonici op de eerste plaats) vertonen diezelfde tweeledigheid, mythe en 'rede' ('rationaliteit').

EDM6

De oude Grieken als bakermat.

Het zal al opgevallen zijn: de Antieke Grieken! Inderdaad.

(i) Sommige tijdgenoten willen het vak 'geschiedenis' afgeschaft zien. Zelfs al wat 'Antiek' en, inzonderheid, 'Antiek-Grieks' is, willen zij vergeten.

(ii) Anderen, waaronder de Existentialist Martin Heidegger (1889/1976; bekend om zijn Nazistische overtuiging), zien inzonderheid in het Antiek-Griekse denken voor de Socratisch-Platonische revolutie, een tot nog toe ongeëvenaard cultuurtoonbeeld. Wat een vorm van 'pristinatie' (neiging om tot het vroegere terug te keren) is. -

Wat is nu de ware toedracht? Deze: dat, indien men niets van de Oude Grieken (en hun cultuurgeschiedenis) afweet, men vele dingen - nog heden - onbegrijpelijk zal vinden. M.a.w.: het Oude Griekendom is één van de voornaamste vooropstellingen van onze manieren van zijn. - - Bekijken wij dat even van naderbij.

a.1. *O. Willmann, Abriss der Philosophie* (*Philophische Propädeutik*), Wien, 1959-5, 13, zegt: de wortel van onze huidige denkleer (logica) er toegepaste denkleer (methodologie) is Antiek-Grieks.

a.2. *E. W. Beth, De wijsbegeerte der wiskunde* (*Van Parmenides tot Bolzano*), Antwerpen/ Nijmegen, 1944, toont overtuigend aan dat onze wiskunde, voor een groot deel, in het spoor der Oude Grieken loopt.

a.3. *J. Rosmorduc, De Thalès à Einstein* (*Histoire de la physique et de la chimie*), Paris - Montréal, 1979, laat onze natuur- en scheikunde bij de Antieke Grieken beginnen.

a.4. De geneeskunde, voorloopster van onze huidige menswetenschappen, begint bij de Oude Grieken: *O. Willmann, Geschichte des Idealismus*, 1 (*Vorgeschichte und Geschichte des antiken Idealismus*), Braunsweig, 1907-2,.302, zegt: "Pythagoras noemde 'heilkunde' (versta: geneesvaardigheid) "de hoogste graad van wijsheid, mensen eigen" onder de menselijke verworvenheden (*Iambl.Vi. Py., 82*)". 'Gezondheid' in stand houden en herstellen is, in Pythagoras' zienswijze, taak van wijsheid.

Omgekeerd: 'wijsheid', o.m. in de vorm van 'sofrosunè', ziele-gezondheid, is meteen hoofdvoorwaarde van gezondheid. De Paleopythagoreeërs, vanuit hun muzische zienswijze, beschouwden de filosofie als één grote gezondheidsleer en zelfs geneeskunde.

a.5. *R. Barthes, L'aventure sémiologique*, Paris, 1985, vrl. o.c., 86/165 (L' ancienne rhétorique), bewijst hoe wij, heden nog, inzake tekenleer (informatie- en communicatiewetenschappen, o.m. in onze overredingstechnieken, én beïnvloed zijn door én kunnen leren van dezelfde oude Grieken en de welsprekendheidstradities die zij ooit gesticht hebben.

EDM7

Wat de wijsbegeerte aangaat, is de stichtende rol de Grieken overevident. Zelfs de beruchte 'Dekonstruktionisten' (denkers die op de hele Westerse traditie 'Destruktion', vernietigend grondslagenonderzoek, zoals Heidegger zegt, uitoefenen) geven toe dat wij, heden nog, door en door 'Grieks' denken.

Slotsom.

De Antieke Grieken - hun retoriek (welsprekendheidsleer), hun vakwetenschappen, -- hun filosoferen - samen met de Bijbel zijn het basiselement dat onze huidige problemen veel begrijpelijker maakt.

Opm. *--* *Historia Spécial* (Paris), 1990 : juillet/ août, draagt als titel "*La Grèce antique*". Ziehier hoe het editoriaal het zegt.

"*Het Oude Griekenland ter sprake gebracht*" (*Figaro littéraire*, 02.04.1990), --

"*De duizend en één Parthenon's*" (*L'Express*, 1990: avril), --

"*Nog zo dwaas niet, die Antieken*" (*Le Nouvel Observateur*, 1990: mai), --

"*De verdoken aanwezigheid van de jeugdigheid van de wereld*" (*Le Quotidien de Paris*, 1990: avril).

Als men dergelijke titel in de bladen aantreft, is het feit dat van het oude Hellas nog steeds een fascinatie uitgaat, onmiskenbaar.

Vijftien eeuwen Joods-Christelijke beschaving lukten er niet in het zwaar doorwegende erfgoed van de Oude Grieken uit het geheugen weg te wissen. Zeus, Athene en Poseidon, -- het Parthenon en de Kariatiden, -- de Olympische spelen en het Delfische orakel, -- Pythagoras, Socrates, Platon, Aristoteles, -- Hippokrates.

Het rationele denken,

dat nog steeds het onze is, bij de aanvang van de XXI- ste eeuw, wortelt rechtstreeks in de Griekse mentaliteit. Wiskunde, sterrenkunde, -- medische methoden, (...).

Zij kwamen voor de dag met axiomata en stellingen, met geschiedeniswetenschap, -- met filosofie. Met treur- en blijspelen, met een eigen alfabet, met de medische diagnose en het zetten van breuken. Zij construeerden tempels en schouwburgen, wegen en zuilengangen, gymnasia en scholen. (...). -- Tot daar het editoriaal.

Besluit.

Na wat voorgaat, situeren wij al enigszins het onderwerp van het Eerste Jaar Wijsbegeerte: het denken, zowel theoretisch (logica) als praktisch (toegepast) (methodologie), zoals vooral - niet enkel - de Antieke Grieken het ons geleerd hebben.

EDM8

1.-- Ontologie. (08/11)

Voordat wij de eigenlijke logica en methodeleer aanpakken, moeten wij de 'grondslagen' (= vooropstellingen, hypothesen) ervan blootleggen. Een eerste grondslag - wij bedoelen: van de traditionele logica en methodologie - is wat men heet werkelijkheids-leer of ontologie. Ook wel 'metafysiek'.

De Eleatische school.

Parmenides van Elea (Lat.: Parmenides van Elea) (-540/ …) is de stichter.

a. Onze zintuigen kunnen ons bedriegen. Maar ons 'zijnsinzicht' (verstand en rede, alsook gemoed) niet. Althans niet indien men methodisch te werk gaat.

b. Enkel 'het zijn(de) is; terwijl 'het niet-zijn(de) niet is'. Dat 'zijn(de)' is enig en inwendig gezien, één, onverdeeld, ja, onverdeelbaar. Ook in de tijd: het is eeuwig nu. Terwijl al wat ontstaat en vergaat, meer niet 'is', dan 'is'.

Ziedaar enkele hoofdgedachten.

Leerling: Zenon van Elea (Lat.: Zenon, -500/…). Bekend als verdediger van zijn leermeester-denkgenoot. Eén der logische technieken van Zenon is: "Gij evenmin als ik bewijst alles".

Gevolg: beide tegenstrijdige partijen hebben argumenten voor maar ook argumenten tegen. Onbeslistheid. Onbeslisbaarheid.

Ontologie.

In het Antieke Grieks luidt 'zijnde', 'on'. De genitief ervan is 'ontos'. Vandaar de naam 'onto.logie', d.i. het ter sprake brengen van 'zijn(de)'.

Een werkelijkheidsleer, die zich van de termen 'zijn' en 'zijnde' (wezen) bedient, voert een nuance in, nl. zij denkt in termen van gehele of gedeeltelijke identiteit. Men heet zulks 'identitief denken'.

Applicatief model (voorbeeld).

Wanneer ik zeg "Dat meisje daar is toch zo mooi", dan vereenzelvig ik "dat meisje daar', (onderwerp, origineel) met "toch zo mooi". Het woordje 'is' duidt een identificering, vereenzelviging, aan. Maar hier is zij

slechts gedeeltelijk: als vrouwelijke verschijning is dat meisje daar “toch zo mooi”.

Buiten die vrouwelijke verschijning kan “dat meisje daar” allesbehalve “toch zo mooi” zijn.

Terloops: gedeeltelijke identiteit - d.i. al wat deels identisch deels verschillend (niet-identisch) is - heet men ook ‘analogie’. Zo is er, ontologisch gezien, een analogie tussen “dat meisje daar” en “toch zo mooi”.

Het komt wel ongewoon over de dingen onder oogpunt van ‘identiteit’ te zien, maar het loont de moeite.

EDM 9

Het identitieve karakter van ontologisch spreken komt nog duidelijker tot uiting, wanneer wij de zgn. ‘tautologie’ even bekijken. ‘T’auton’, hetzelfde. ‘Tautologie’ is hetzelfde meer dan éénmaal zeggen. Zo b.v. “De waarheid is de waarheid”. Of wiskundiger: “a is a” (a = a). Wie zo spreekt, is duidelijk aan identitief spreken toe: iets, immers, valt met zichzelf (‘reflexieve betrekking’, lusvormige betrekking) totaal samen, -- is met zichzelf totaalidentisch. Niet meer ‘analoog’.

Werkelijkheid als toetsbaarheid. Resp. bevindbaarheid.

Waarom houdt allereerst filosofie maar ook en zeer sterk zelfs logica of methodeleer zich met ‘werkelijkheid’ - ‘zijn(de)’ - bezig? Omdat de zorg om na te gaan, te onderzoeken, beide takken van het weten beheerst. Het is te onderzoeken, na te gaan, zijn enkel ‘werkelijkheden’. Al wat werkelijk is, is hoe dan ook toetsbaar (verifieerbaar (bevestigbaar) of falsificeerbaar (ontkenbaar)). Waardoor? Waarom? Doordat/ omdat al wat aantrefbaar en, na onderzoek, bevindbaar is, ergens werkelijk is.

Anders gezegd iets dat niet ‘iets’ (werkelijk) zou zijn (wat een ongerijmdheid, absurdheid!), zou men nooit kunnen aantreffen en zo of zus bevinden. Onderzoek op de werkelijke waarde van zoiets zou onmogelijk blijken.

Ontologie,

Zoals de Eleaten deze stichtten, is dus, meteen, werkelijkheid, (toetsbaarheid, bevindbaarheid, -- dus onderzoekbaarheid) bekijken onder juist één oogpunt, de identiteit (de algehele of de analoge).

Toelichting.

Parmenides, doordat hij 'zijn(de)' en onveranderlijkheid (eeuwigheid) te veel identificeerde, komt ertoe al wat wordt (= ontstaat en, gebeurlijk, vergaat), als eerder 'niet-zijnde', onwerkelijk, te bestempelen. Iets waartegen reeds Platon, die nochtans sterk Eleatiseert, protesteerde. Ontologie definieert 'werkelijkheid' als "niet-niets", als 'iets'. Hoe dan ook. "Worden is niet zijn" kan men dus enkel in de niet-ontologische omgangstaal zeggen. De ontoloog zal zeggen dat "worden" één mogelijke vorm van 'zijn' is.

Men kan mensen horen zeggen: "Ik heb vannacht gedroomd. Maar wat een onwerkelijkheid is toch de droom!". En toch: ontologisch is de droom 'niet-niets', maar dan op een onthutsende wijze (voor ons dagdagelijks bewustzijn).

Men zegt dat het zijnsbegrip 'alomvattend' ('transcendenteel') is. Niets valt erbuiten. Alles en alles van alles. -- dat is 'zijn(de)'.

EDM10

Besluit.

Is 'werkelijk' al wat 'niet-niets' is in de strengste zin van het woord. Nog eens: ontologische taal is geen omgangstaal, die andere spelregels kent. Dat 'niet-niets' als toetsbaar, aantrefbaar en bevindbaar analyseren in identitieve termen, -- ziedaar de traditionele ontologie in enkele van haar hoofdkenmerken.

Opm.-- Pas laat is de term 'ontologie' ingevoerd: Johannes Clauberg (1622/1665; Cartesiaan) vormde het woord … voor een zaak die allang bestond en gekend was.

Aristoteles terzake.

Aristoteles van Stageira (Aristoteles van Stagira, bijgenaamd “de Stagiriet” (-384/-322)) was één der vele leerlingen van Platon. Hij zegt dat metafysica is “de leer omtrent het zijnde als zijnde”. Anders gezegd: “de leer omtrent het zijnde voor zover het zichzelf, d.i. ‘zijnde’, is”. Dagdagelijkse taal: “de leer omtrent de werkelijkheid als werkelijkheid. Men kan ook zeggen: “de leer omtrent de werkelijkheid als zodanig of als dusdanig”. -- Wat wil men daarmee zeggen?

(a) het origineel (onderwerp) is het zijn, de werkelijkheid.

(b) van dat ‘origineel’ of ‘onderwerp’ zoekt men een (denk)model, d.i. iets dat informatie verschaft over het origineel of onderwerp. Het model hier en nu is het wezen zelf van het zijn of de werkelijkheid.

(c) Dit gelijkt op de zo-even vernoemde tautologie: men zoekt van het zijn wat dat zijn zelf zijn kan, -- het wezen, de wezensvorm, van het zijn. Men zoekt een inzicht in wat zijn nu wel zou kunnen zijn. Dat model is dan gezegde (dat wat men van het onderwerp zegt).

Aristotelische karakteristiek.

In zijn dertien boeken (A/N) van zijn ontologie typeert hij wat, voor hem, ontologie is.

1. “Eerste filosofie” -- Wat hij, in Antieke zin, ‘fysiek’ heette (al wat de buitenmenselijke en menselijke ‘natuur’ (‘fusis’ in het Grieks; ‘natura’ in het Latijn) bestudeert, -- wat wij nu ‘psychologie’ heten, inbegrepen), is in zijn ogen ‘tweede filosofie’. Op deze onderbouw construeert nu Aristoteles zijn ‘eerste filosofie’, d.i. een zijnsleer.

2.a. “Leer omtrent de ‘arche’ (= hupotheseis)”.

De eerste denkers, in Milezië, met Thales zochten één of meer ‘archai’, principia, ‘beginselen’ (beter: vooropstellingen), die de werkelijkheid der natuur begrijpelijk maakten. Dat doet Aristoteles ook: zijn metafysiek is een vooropstellingenleer, maar breder en diepgaander dan die eerste ‘natuurfilosofen’ (in het Antieke Grieks: ‘fusio.logoi’ of ‘fusikoi’).

Terloops: Alle filosofen zochten één of meer 'archai', vooropstellingen, die wat zij ervoeren inzake de natuur (= de gehele werkelijkheid), begrijpelijk maakten. Platon inzonderheid benadrukt de hypothetische methode.

2.b. "Wijsheid" of "filosofie". - *EDM 03* hebben wij dit reeds verduidelijkt. Ontologie is, in de zuiverste zin, wijsheid, resp. wijsheids-liefde. Dat was één der hoofdstellingen van het Paleopythagoreïsme en het Platonisme.

2.c. 'Theologike', godheidsleer. -- Het 'zijn,' was, in de ogen van Parmenides (*EDM O8*), iets goddelijke. Ook dat in zijn tijd reeds traditioneel gegeven bewaart Aristoteles. -- "Voortbouwen op de traditie is, bij Aristoteles, een methode" (aldus Otto Willmann). Wij zien dit duidelijk afgebeeld in zijn typeringen van het hoofdvak van zijn filosofie.

Aristoteles is de grote systematicus inzake ontologie. Daarin was hij baanbrekend. De latere oudheid, de Middeleeuwen (S. Thomas van Aquino voorop), de Modernen, -- zij allen verwijzen, inzake werkelijkheidsleer, naar de reus Aristoteles.

Terloops: het eerste systematisch leerboek inzake ontologie is van de hand van *Franciscus Suarez* (1548/1617; één der topfiguren van de Spaanse Scholastiek): *Metaphysicarum disputationum tomi II*, Salamanca, 1597.

Opm.-- Men verwachte niet dat wij zoals wel vaker, een zoveelste systematische ontologie zullen voorleggen. Neen: als Platoniekers wijzen wij elke radicale systematiek af.

Waarom? Omdat wij slechts over steekproeven (inductieve methode) uit de werkelijkheid beschikken, -- niet over de gehele werkelijkheid zelf. Een radicaal gesloten systeem der ontologie construeren is dan ook zinloos.

Algemeen besluit.

Hiermee sluiten wij het eerder historisch gedeelte.

(1) Het is duidelijk: ontologie is theorie over de werkelijkheid. De werkelijkheid zonder meer. - Vakwetenschap houdt zich bezig met één of meer punten uit de totale werkelijkheid en is, door die wijze van doen, gespecialiseerd. Ja, dermate gespecialiseerd tot en met 'vakidiotie' toe (MacLuhan). Zoiets is de echte ontoloog onmogelijk.

(2) Het 'zijn' is alomvattend, want het betekent al wat niet-niets is ('iets' in, de ruimste zin van dat woord). Zelfs het absurde is nog 'iets', nl. iets dat zinloos, ongerijmd, en dus onmogelijk is. Daarop steunen de bewijzen uit het ongerijmde (o.m. in de wiskunde).

EDM12

2.-- De ontologische methode. (12/15)

Men kan op meer dan één wijze een of andere methode inzake zijnsonderzoek (werkelijkheidsanalyse) toepassen. Hier en nu houden wij het bij de Amerikaanse Pragmaticist Charles Sanders Peirce (1839/1914).

Bibliografische steekproef.

-- *K. Oehler, Uebers., Ch.S. Peirce, Ueber die Klarheit unserer Gedanken* (How to Make Dur Ideas Clear), Frankf. a. Main, V. Klostermann, 1968, vrl. 105ff.;

-- *Elisabeth Walther, Hrsg., Ch.S. Peirce, Die Festigung der Ueberzeugung und andere Schriften,* Baden - Baden, s.d., vrl. 49ff.

Peirce terzake heeft het over het funderen (verantwoorden, verrechtvaardigen) van een mening. Hij onderscheidt drie verkeerde en één juiste methode. De juiste richt zich niet op eigenzinnig onderhouden meningen, ook niet op rechtzinnig gecultiveerde meningen (die aannemen wat anderen, tijdgenoten of voorgangers, beweren), ook niet wat volgens ons gevoel als 'redelijk verantwoordbaar" overkomt (en dat het cultiveren van vooropgezette, 'aprioristische' stellingen betekent). Nee: de juiste mening fundeert zich op 'the real' (dat wat werkelijk is). Wat neerkomt op ontologie.

A.1.-- *Eigenzinnigheidsmethode (method of tenacity).*

Peirce's voorbeeldje. -- "Ik herinner mij dat men mij, op zekere dag, in alle ernst, trachtte te overtuigen van het feit een welbepaald dagblad

toch maar niet te willen lezen, -- uit vrees dat ik, beïnvloed door dat dagblad, mijn mening omtrent vrijhandel zou wijzigen (…). “. (E. Walther, o.c., 49).

Inderdaad: de eigenzinnige traint er zich in
(i) een probleem
(ii) 1 steevast
(ii) 2 op juist dezelfde manier op te lossen. Zijn zienswijze ziet hij/ zij dan zelf als “de (ware) werkelijkheid”. Deze in de grond simpele methode is, doordat zij - aldus Peirce - het narcissisme (eigendunk, zelfingenomenheid) versterkt, die van velen.

Peirce haalt hierbij die houding van de struisvogel aan: onaangename prikkels weert deze af door de kop in het zand te steken. Evenzo de eigenzinnige: hij neemt zijn taaie (‘tenacity’) mening voor ‘de werkelijkheid’. Waardoor hij ‘onwerkelijk’, d.i. niet op de werkelijkheid afgestemd, wordt.

A.2.-- *Rechtzinnigheidsmethode (method of authority).*

Men verwarre, in het Nederlands, niet ‘oprecht’ (zo dat men eerlijk opbiecht) met ‘rechtzinnig’ of ‘orthodox’ (‘rechtgelovig’). De rechtzinnige meent dat de enig-veilige verantwoording van de eigen - persoonlijke - mening gelegen is in het sociale of ‘gemene’ (gemeenschappelijke) aanvoelen. Zoals Peirce zegt: de sociale aanleg, in ieder mens, hoe dan ook, aanwezig, is de bron van de rechtzinnigheidsmethode.

EDM13

1. *Synchronisch.*

Neem b.v. de totalitaire staat (Nazistaat, Sovjetstaat): de individuele staatsburgers geven eigen inzichten op - zij geven zelfs het recht op eigen inzichten op -, zodra zij totalitaristisch denken. De tijdgenoten die tot b.v. de ‘Partij’ behoren of tot een of andere ‘Nomenklatura’ (lijst van de belangrijkste Sovjetburgers), hebben het “voor. het zeggen” (= gezag).

De machthebbers munten uit door één opvallend middel: het afremmen van informatie (bronnen)! Men verdringt, zodoende, onbewust

de hinderlijke waarheden. Zodoende onderdrukt men, vooral, bewust dezelfde hinderlijke waarheden.

Boeken - het hebben en lezen van tijdschriften, boeken -, radio-uitzendingen, met één woord: al wat hinderlijke informatie zou kunnen binnenbrengen, zou juist hetzelfde effect kunnen hebben als dat effect dat de eigenzinnige vreest, nl. het gaan twijfelen (aan degenen die het "voor het zeggen hebben"). De nu door de Roomse kerk zo betreurde Inquisitie - er waren er drie - zijn één vorm van rechtzinnigheids- of orthodoxiemethode. Wie niet de juiste 'leer' ('doctrine') vertoont, is ipso facto verdacht, -- verklikbaar, veroordeelbaar.

"De gezagsmethode - aldus een gelaten Peirce - zal altijd de grote massa der mensen beheersen".

2. *Diachronisch.*

In dit geval gaat het niet om 'exemplarische' (toonbeeldige) tijdgenoten - b.v. partijmensen -, maar voorgang(st)ers in de tijd: voorouders in een Archaïsch-Primitieve cultuur, grote figuren of stromingen in de Klassieke of Moderne of Postmoderne culturen. De macht van de gewoonte (het gevestigde) drijft de mens er nu eenmaal toe vast te houden aan wat hem/ haar is bijgebracht.

Of synchronisch of diachronisch de gezags-mensen - de 'autoritaire' mens - ziet wat de groep, geleid door de anderen (die het weten), denkt, als 'werkelijkheid'. Maar - weerom hetzelfde paradox - juist door zich binnen een groep af te sluiten (een 'zuil' zou men nu zeggen) riskeert de 'rechtzinnige' mens onwerkelijk (van de werkelijkheid vervreemd) te geraken. Dat zagen wij b.v. in de autoritaire systemen telkens weer, -- of zij religieus waren of louter politiek.

EDM14

A.3.-- *Voorkeursmethode (method of apriority. A priori method).*

De term 'a priori', als vooropstelling, is een oude term, die Peirce in een nieuwe context actualiseert. Luisteren wij hoe hij typeert.

(1) De zgn. 'natuurlijke' (evidente, -- althans als evident ervarene) voorliefden late men rustig toe. Maar laat de mensen, "onder invloed van" hun/ haar voorliefdes, met elkander tot dialoog komen. Voorliefden zijn eenzijdig. Maar in de dialoog komen die verschillende voorkeuren door als een grote bundel perspectieven (denk aan Nietzsche's Perspektivisme) op éénzelfde thema (Elis. Walther, o.c.,52).

(2) Tot nog toe geen probleem. Ernstiger voorbehoud komt in Peirce op wanneer hij vaststelt dat aanhangers van de aprioritaire methode hun meningen - zelfs in dialoogvorm en gezamenlijk - als "de werkelijkheid" bestempelen, -- wanneer zij hun denktype met "de rede" zonder meer identificeren (d.i. assimileren).

Peirce verwijt niet enkel Platon (*opm.:* op sommige bladzijden geeft Platon, inderdaad, die indruk), maar ook de grote Modernen Descartes (stichter van de Moderne filosofie; René Descartes (1596/1650)), Leibniz (de Cartesiaan; Gottfried W. Leibniz (1646/1716), Kant (de grote criticus van het Verlichte nationalisme; Immanuel Kant (1724/1804), Hegel (de dialectieker, leermeester van Marx; Georg Fr. Hegel (1770/ 1831)) dat zij hun eigen voorkeursdenkbeelden als "agreable tot reason" (in overeenstemming met de rede) overwaarderen.

In hoever Peirce, in zijn kritiek op de vier grootste Moderne denkers, gelijk haalt, laten wij in het midden: Peirce stelt vast dat, in één of andere vorm, zelfs deze gevierde denkers toegeven aan 'vooropgestelde' (doch nooit getoetste, laat staan geverifieerd (juist bevonden)) denkbeelden.

Een voorbeeld. -- De stelling dat de mens steeds zelfzuchtig handelt. 'Zelfzuchtig' (egoïstisch) betekent, hier en nu, dat sommige handelwijzen de mens, meer genot verschaffen dan andere. -- Die bewering berust op geen enkel vastgesteld feit in onze wereld. Toch gaat zij door als "de enige 'rationele' theorie" bij heel wat mensen". (Elis. Walther, o.c.,53).

Besluit. -- Zoals in de twee vorige gevallen: het risico bestaat dat men, alle dialoog ten spijt, 'onwerkelijk', Platonisch: 'parafron', nevens de werkelijkheid denkend, wordt. Cf. *Platon*, *Wettendialoog* 649d, *Sofistes* 228d (parafrosunè).

Opm.-- Wat men heet 'Pluralisme' (gelijkberechtiging van meningen en culturen) of 'democratie' (gelijkberechtiging op alle gebieden, het denken inbegrepen), heeft hier zijn grondslag: de individuele of particuliere - liefst de universele - voorkeursdenkbeelden gelden zo goed als absoluut. Het begrip 'multicultuur', zo geliefd in Postmoderne en, vooral in New-Agemiddens, drukt misschien, op dit ogenblik (1990), het best de voorkeursmethode uit.

B.-- *Wetenschappelijke methode (scientific method).*

Alle drie de voorgaande methoden lijden aan één groot gebrek: de werkelijkheid wordt geduid, geïnterpreteerd, door een of andere vorm van subjectief (individueel subject, ik; collectief subject, wij) inzicht. Dat misschien heel juist kan zijn. Maar dat toetsing (*EDM 09*) mist. Platonisch: het inzicht is, aanvankelijk, in zo'n gevallen, slechts een hypothese, een vooropstelling. Meer niet. -- Peirce: als wij iets als 'waar' bestempelen, stelt dit voorop dat wij ons daarbij steunen op iets, d.i. op een werkelijkheid.

1. Is 'werkelijk', in Peirce's ogen, iets waarop onze denkbewegingen (begrippen (denkbeelden),-- oordelen, redeneringen) geen enkele invloed uitoefenen, maar dat - omgekeerd - onze denkbewegingen beïnvloedt, ja, bepaalt. "Das Sein sein lassen" zei Heidegger ooit. De werkelijkheid zichzelf laten zijn. Wat men ook heet 'objectiviteit', werkelijkheidsgetrouwheid. Zodoende geraakt men uit het autisme der methoden.

2. Is 'werkelijk' - 'real' - al wat steevast blijft wat het op zichzelf genomen is, onafhankelijk van onze denkbewegingen. Peirce heet dit 'external permanency' (van onze subjectieve kijk onafhankelijk bestaan). Parmenides, terloops, zegt het zo: "het zijnde volgens zichzelf" (kath'heauto).

Kortom: Peirce identificeert 'werkelijkheid' met al wat kenmerken (toedracht) vertoont, voor zover deze onafhankelijk zijn van al wat wij ons inbeelden dat zij (zouden moeten) zijn.

Cf. Kl. Oehler, o.c.,80 ff. (Reality/ Realität).

Het is duidelijk dat Peirce 'wetenschappelijk' heet wat ontologisch geldig is. Een min of meer onbewuste ontologie ligt aan wat hij zegt, ten grondslag.

Eén opmerking: zo goed als alle mensen vertonen de vier denktypes (objectief, - eigenzinnig, rechtzinnig, aprioritair), - al naar gelang van het punt waarover het gaat.

EDM16

3.-- Fenomenaal, rationeel, transempirisch/ transrationeel (16/19).

Wij zagen, *EDM 09*, dat al wat werkelijk is, ipso facto (door dat feit zelf), toetsbaar (zo of zus bevindbaar) is. Nu is er grote discussie omtrent wat toetsing juist is of zijn moet. Grosso modo zijn er drie stellingen.

Bibl. st.:

-- *I.M. Bochenski, Wijsgerige methoden in de Moderne wetenschap* (// Dt.: *Die zeitgenössischen Denkmethoden*), Utr./Antw., 1961, 77v. (Wat betekent 'verifieerbaar' ?);

-- *Ant. -Augustin Cournot* (1801/1877), *Matérialisme, vitalisme, rationalisme* (*Etude sur l'emploi des données de la science en philosophie*), 1875.

A. -- *Hans Reichenbach's stelling.*

H. Reichenbach (1891/1953) is één der bekendste figuren van het Neopositivisme (= Logisch of Taalpositivisme; ook Logisch Empirisme). In 1928 sticht hij, te Berlijn, de Gesellschaft für empirische Philosophie. In 1930 sticht hij, met *Rudolf Carnap*, het tijdschrift *Erkenntnis* (Annalen der Philosophie). -- Hij heeft in empiristische geest een lijst van toetsingsmogelijkheden opgesteld, die, ontologisch, van grote betekenis is.

a.-- *De technische toetsing.*

Een Positivist (= Empirist) laat zich zeer moeilijk overtuigen. Doch wanneer men hem een technische mogelijkheid biedt om iets op zijn werkelijkheid te toetsen, dan laat hij zich zeer gemakkelijk overtuigen.

In een aantal gevallen is dit echter ondoenlijk (niet 'onmogelijk' in theorie). Zo b.v. is de temperatuur van de zon, zoals van iedere ster van dat type, zeer hoog, zeker in de kern. Maar ze meten, met een of ander instrument (een thermometer), is onuitvoerbaar. Besluit: technische toetsing is ondoenlijk.

b.-- ***De fysicale ('fysische') toetsing.***

Een Positivist is nog wel te overtuigen, wanneer men kan bewijzen dat iets heel en al volgens de wetten van de natuur is.

Een amusant voorbeeldje: wie als strandschone in de zon gaat liggen, ondervindt al vlug dat de zon, inderdaad warmte afgeeft. Tot nog toe is dit met geen enkele natuurwetmatigheid in strijd. De Logisch-Empirist kan het dus wel aannemen als 'werkelijk'.

c.-- ***De logische toetsing.***

Een Positivist, ofschoon zeer empirisch ingesteld (stoffelijke bewijzen overtuigen hem), versmaadt de logica en de methodeleer niet. Wanneer bewezen is dat iets (begrip, oordeel, redenering) geen ongerijmdheden (absurdheden, contradicties, tegenspraken) bevat, dan gelooft hij het als 'werkelijk' - amusant - voort te doen: wie in de zon gebronsd wordt, vertoont, voorlopig, geen enkele logische tegenspraak (is contradictievrij).

EDM17

d.-- ***De transempirische toetsing.***

Reichenbach zelf - aldus Bochenski - geeft volgend voorbeeld. -

De uitspraak van een aanhangster van een godsdienstige sekte beweert:"Katten zijn goddelijke entiteiten". Voor Reichenbach, als goed Logisch-Empirist, is het duidelijk: wie van zoiets de 'werkelijkheid' wil bewijzen, moet ergens over transempirische toetsingen beschikken. In alle geval: wanneer deze niet strijdig zijn met technische, fysicale of logische zekerheden, dan kan - wij zeggen 'kan' - een Logisch-Empirist, in beginsel, aannemen dat er van een zekere 'werkelijkheid' sprake is.

Opm.-- *A.-A. Cournot* - "*le géomètre-philosophe*" (in de stijl van de Sciëntistische XIX-de eeuw) - sprak ooit van 'transrationeel', d.i. wat al wat de ratio, rede, kan zeker stellen, overschrijdt.

Besluit. -- De bedoeling van de Positivist, bij deze toetsingsleer, is onze denkbewegingen (begrip, oordeel, redenering) toetsbaar houden. Dit behelst dat men over de mogelijkheid (uitvoerbaarheid) beschikt om uit te maken of zo'n denkbeweging waar (werkelijk, geverifieerd) of onwaar (vals, defalsificeerd) is. Wat reine zinnigheid is.

B. -- ***Fenomenaal, rationeel, transempirisch (transrationeel).***

Wat gaat nu schuil achter zo'n empiristische houding? De volgende drieledigheid,

1. -- *Fenomenaal standpunt*

'Empeiria', onmiddellijke ervaring (waarneming), zegden de Antieke Grieken. Wat zij heetten 'fainomenon' (fenomeen, verschijnsel, beter: dat wat onmiddellijk gegeven is) - meervoud: 'fainomena' -, is het enige dat in een louter fenomenale houding aangenomen wordt en 'werkelijk' verklaard.

Zo de Antieke, Middeleeuwse en Moderne Sceptiekers/ Sceptiekerinnen: de Skeptieker (Scepticus) twijfelt aan alles, behalve aan de fenomenen (hij is Fenomenist, Fenomenalist). Deze zijn, als onmiddellijk evident, 'zeker'.

De Fenomenologen, in de stijl van Edmund Husserl (1859/1939), twijfelen aan alles, behalve aan de in hun eigen ziele-leven ervaren 'fenomenen'. De Amerikaanse Behavioristen (Thorndike, Watson) en de Russische Psychoreflexologen (Pavlov, Bechterev) twijfelen aan alles, behalve aan het uitwendig (en dus voor iedereen, in beginsel, waarneembaar) gedrag.

Deze denkwijze heet, in traditioneel-Bijbelse taal, 'aards' denken. Deze aarde een haar waarneembaarheden zijn zo goed als alles inzake zekerheden.

EDM18

2.-- *Rationeel standpunt.*

Behalve de 'empeireia' (directe waarneming), basis van ieder Empirisme (Positivisme), was er, voor de Oude Grieken, 'logismos', redenering.

De Rationalist, in de striktere betekenis, houdt zich, behalve aan de fenomenen, aan, wat rationeel bewijsbaar is.

Inderdaad: onze 'ratio', rede, rationaliteit, overschrijdt - en zeer terecht - de fenomenen. De rede is, in die beperkte zin, thuis in het onwaarneembare. Er is iets 'onaards' aan het consequente Rationalisme doordat het de enge Empiristische grenzen overschrijdt.

3.-- *Transempirisch (transrationeel) standpunt.*

Het is meteen duidelijk dat de sektedame, die katten tot 'goddelijke wezens' verklaart, zeker niet fenomenaal, maar ook niet gewoon rationeel - beide houdingen zijn, traditioneel, 'aards' (Bijbels), 'seculier' (= seculair, wereldlijk) -, maar transempirisch, trans-rationeel ervaart en redeneert. Alle religies - voor zover zij dit heden nog zijn, gezien de snelle Modernisering - steunen, in haar grond, op transrationele gronden, 'werkelijkheden'.

Besluit.

Het begrip 'werkelijk' heeft, in de loop van de filosofiegeschiedenis, minstens drie varianten gekregen. Wat voor iedereen die kan waarnemen kan, duidelijk is, is 'werkelijk' in de fenomenale zin. Wat voor iedereen, die redeneren kan, duidelijk is, is 'werkelijk' in de rationele zin (men kan het Empirisme als één type daarvan duiden). Wat, echter, voor iedereen, die transempirische waarnemingen en transrationele redeneringen kent, "duidelijk is, is 'werkelijk' in de transrationele zin.

Herlees de volgorde van Reichenbach's lijstje: na het fenomenale (technisch, fysicaal) het rationele (logisch); na het logische (dat al transempirisch' is, in zekere zin) het transempirische.

Actualiteit.

Sommigen, onder de invloed van het Verlichte rationalisme, denken dat het transempirisch-transrationele geen rol meer te spelen heeft, -- gezien de Moderniteit.

Maar luisteren wij, geduldig, naar wat prof Pedru Radita, een specialist in zigeunercultuur en -geschiedenis, recentelijk (midden 1990) onthulde. Met name: Nicolae Ceausescu en diens vrouw Elena waren zigeuners. Elena b.v. was een vermaarde analfabete, die ooit zonnebloemzaad verkocht.

EDM19

Volgens zigeunerleider Pedru Radita (hij kwam, in Roemenië, op na Ceausescu's val) was dubbelhartigheid een hoofdkenmerk der Ceausescu's.

a.-- Nicolae en Elena waren doodbeschaamd over hun afkomst. Meer nog: toen zij de macht in handen hadden, trachtten zij de hele zigeunerwereld uit te schakelen. Daarbij werden zij gesteund door een traditioneel anti-zigeunercommensalisme, dat sedert de XIII-de eeuw o.m. in Roemenië aanwezig was.

b1.-- Het is bekend dat vele zigeuners nog steeds, in hoge mate, in het mythische stadium leven en magische praxis kennen (*EDM 05*). "In 1964 bezochten Nicolae en Elena, dan ook, een zwart-magiër (*opm.:* een toverkrachtige, die desnoods niet terugschrikt voor krasse, ja, immorele praktijken) in Egypte.

Tegen zware betaling - tienduizend dollar - beloofde deze, o.g.v. 'occulte' (= buitennatuurlijke, paranormale) arbeid, te maken dat van het echtpaar Ceausescu een magisch vermogen uitging zo dat b.v. het volk, bij het zien van de Ceausescu's, automatisch toejuichte". Aldus Radita. De toverkracht werd, te dier gelegenheid, voor een kwart eeuw toegezegd.

b2.-- Ter verlenging voor één jaar bezochten de Ceaucescu's de wijman. Nu was - december 1989 - de conducator (leider) op officieel

bezoek in Iran. Meteen werd het bezoek aan de magiër in Egypte uitgesteld.

Gevolg - aldus Radita -: toen Nicolae op 20 december op het traditionele balkon verscheen, werkte de toverkracht niet meer. “Ziedaar de verklaring voor zijn val”. Aldus steeds Radita.

Toelichting.

(i) Dat de Ceausescu’s zigeuners waren, - dat zij naar Egypte, bij een wijman, gingen, -- dat zij regelmatig toegejuicht werden -- dat alles is fenomenaal vaststelbaar en, in beginsel, bewijsbaar (= toetsbaar). Dat zij ten val gebracht zijn, weet de hele planeet.

(ii) Dat hun gedrag - b.v. het raadplegen van buitennatuurlijk begaafden ergens rationeel verklaarbaar is, zal wel zijn. Dat hun val ergens door veroorzaakt werd, is historische wijsheid, -- rationeel.

(iii) Dat het regelmatig toegejuicht worden allereerst aan de wijman en zijn inwerking te danken was, -- dat hun val enkel of althans in hoofdzaak te wijten was aan nalatigheid inzake vernieuwingsbezoek, -- dat overschrijdt en het fenomenale en het rationele. Een transrationeel gegeven heeft wellicht gewerkt. Maar wie zal daarvan het strenge rationele bewijs leveren?

EDM20

4.-- Tropologie (tropenleer): metafoor, metonymie, synecdoche. (20/ 27)

Oorspronkelijk betekent in het Antieke Grieks ‘tropos’, troop (trope), wending. Binnen een tekst betekent ‘troop’ een zegswiize (zinswending),

Bibl. st.:

-- *A. Mussche, Nederlandse poëtica*, Brussel, 1948, 34/75 (Het beeld);

-- *H. Morier, Dictionnaire de poétique et de rhétorique*, Paris, 1981-2, 670/742 (*Métaphore*), 743/793 (*Métonymie*), 1102/1119 (*Synecdoque*);

-- *Nicoals Ruwet, trad., Roman Jakobson, Essais de linguistique générale*, Paris, 1963 (*opm.:* grondige analyse van metafoor en

metonymie; R. Jakobson (1896/1982; Amerikaans linguist (taalkundige), van Russische afkomst, stichtte, in 1915, de beroemde Taalkundige Kring van Moskou, waarbinnen het Russische Formalisme (inzake tekst) van de grond kwam);

-- *Groupe Mu* ('Mu' is een Griekse letter) (= J. Dubois e.a.), *Rhétorique générale*, Paris, 1982-2 (vrl. 91/122 (*Les métasèmes* **1.** Synecdoche (102/106),- **2.a**. Metafoor (106/117) en **2.b.** Metonymie (117/120)).

Let wel: in een tekstwetenschappelijke strekking heet men 'metaseem' (Fr.: 'métasème') "een stijl- of zegsfiguur, die een semeem (= talige uitdrukking) door een ander semeem vervangt".

Opm.-- Niet enkel in de tekstwetenschap (taal- en letterkunde), maar in alle menswetenschappen en de aaneensluitende filosofische vakken staat de troop op de voorgrond. Denk b.v. aan Jacques Lacan (1901/1981; Frans psychoanalyticus, die sterk eigenzinnig Freud om duidde), die de definities van Jakobson overnam.

A.-- *De metafoor.*

C. Stutterheim, jr., Het begrip 'metafoor', Amsterdam, 1941 (in A. Mussche, o.c.,40, aangehaald) geeft, op schitterende wijze, de methode aan, die in b.v. een metafoor, een metonymie of synecdoche schuilgaat.

Een kleurloze zegswijze wordt **(i)** vervangen en **(ii)** vooral verkort tot een kleurrijke metafoor.

a.-- Kolonel A. vocht, in Atjeh, zo dapper als een leeuw.
Kolonel A. was, in Atjeh, zo dapper als een leeuw.

Een analogie (gedeeltelijke gelijkenis, gedeeltelijk verschil) werkt hier: kolonel A. vertoont minstens één kenmerk (gemeenschappelijke eigenschap), die ook bij de leeuw voorkomt ('dapperheid'). Deelidentiteit.

b.-- Kolonel A., in Atjeh, vocht als een leeuw.
Kolonel A., in Atjeh, was als een leeuw.

De analogie laat een vervanging door een verkorte uitdrukking toe.

c.-- Kolonel A., in Atjeh, was een leeuw.

EDM21

Hier ziet men de identitieve aard van het werkwoord 'zijn' (*EDM 08*) aan het werk: aangezien er gedeeltelijke identiteit (analogie) is, kan men het spreken vervangend verkorten en zeggen: "Kol. A. Was een leeuw".

Niet enkel werkwoorden, ook naamwoorden zijn identitief.

d.-- Kolonel A., de leeuw van Atjeh.

Kolonel A., die leeuw! Kolonel A., de leeuw!

Na een reeks transformaties (omvormingen) duikt, ineens, de metafoor, helder en logisch honderd procent verantwoord, op.

Modeltheoretisch.

Modeltheorie spreekt in termen van 'origineel' (= onderwerp, thema) en 'model' (afbeelding; -- gezegde, identificering). Cf. *EDM 10*.

Het 'model' (afbeelding, weergave) verschaft informatie omtrent het origineel, dat men zoekt te karakteriseren.

Hier toegepast: over het origineel, Kol. A., in Atjeh, spreekt de tekst in termen van 'leeuw' als model (van het origineel). Anders gezegd: de onbekende kol. A, in Atjeh, het origineel, wordt bekender d.m.v. het bekende, het leeuwmodel.

Applicatief model.

G. Fricke, Volksbuch deutscher Dichtung, Berlin, 1938, 372, haalt, Van Fr. Nietzsche (1844/1900; Nihilistisch denker), een overigens niet onbekend gedicht aan, *Ecce homo* (de Latijnse woorden, waarmee volgens het Evangelie Pilatus de gefolterde Jezus aan de bevolking getoond wordt), -- "ziedaar de mens".

Ja, ich weisz woher ich stamme!
Ja, ik weet waarvandaan ik kom!

Ungesättigt, gleich der Flamme,
Onverzadigd, net als de vlam,

Glühe und verzehr' ich mich.
Gloei en verteer ik mijzelf.

2.-- Licht wird alles, was ich fasse,
Licht wordt al wat ik aanpak,

Kohle, alles was ich lasse:
Kool, al wat ik achterlaat:

Flamme bin ich sicherlich!
Vlam ben ik vast en zeker!

Analogie beheerst deze korte poëtische tekst.

Nietzsche meent dat hij vergelijkbaar is met een verterende vlam, die slechts verbrand materiaal ('Kohle') achterlaat, -- hij meent dat hij die vlam 'is'. "Flamme bin ich". Ofschoon hij de 'Destruktion' (Heidegger) van de grote - vooral Platonische traditie doorvoert, is hij toch zeer traditioneel in het toepassen van analogieën, -- hier de metaforische analogie.

EDM22

B.-- ***De metonymie.***

Wij nemen Aristoteles' model.

a.-- Het eten van appels veroorzaakt, mede, gezondheid.

Het eten van appels is ook een oorzaak van gezondheid.

De analogie, hier, is metonymisch: tussen het eten van appels en de gezondheid bestaat, immers, een verband, ja, een oorzakelijke (causale) samenhang. Niet meer de gelijkenis, zoals in de metafoor, maar de samenhang is hier de analogie (deelidentiteit).

Opm.-- Men ziet dat de verzameling (een stel elementen met identische kenmerken (gemeenschappelijke eigenschappen), die steevast gelijkenis vertegenwoordigen) de basis is van metafoor.

Het systeem (stelsel), d.i. een stel elementen met één identisch kenmerk (gemeenschappelijke eigenschap), nl. tot dezelfde totaliteit (geheel) behoren, is de basis van metonymie. Met name: de appels, het eten ervan, het gezonde effect, -- deze drie vormen een dynamisch systeem of samenhang.

b.-- Appels veroorzaken, mede, gezondheid. Of appels maken iemand gezond.

Appels zijn gezond(heid).

Tropen zijn **(i)** vervangingen (van één semeem door een ander), **(ii)** die verkorting insluiten. Hier: het eten van appels en die appels zelf vormen één samenhang (van de act (het eten) en het object (de gegeten appels)); dat is een eerste metonymie; het eten van appels en het effect

gezondheid vormen één samenhang (van oorzaak en gevolg); dat is de tweede metonymie.

c.-- Het gezonde eten (van appels).
De gezonde appels.

De omvormingen, in Stutterheim's stijl, leiden tot een perfect logisch fundament van de metonymie.

Opm.-- Merk op hoe het werkwoord 'zijn' behalve gelijkenis, ook samenhang weergeeft. 'Zijn' is zowel metaforisch als metonymisch. Anders gezegd: het begrip 'zijn' omvat zowel verzameling als stelsel (systeem).

Modeltheoretisch.-- Over appels, -- over het eten ervan (origineel, onderwerp) spreekt men in termen van gezondheid (veroorzakend) (model, gezegde).

Applicatief model.

Heribert Menzel (1906/ ...), *Die Fahne der Kameradschaft* (in: *G. Fricke, Volksbuch deutscher Dichtung*, Berlin, 1938, 408). Hier wordt zowel gelijkenis als samenhang, met de nadruk op samenhang, weergegeven.

EDM23

Het gedicht is, op zich, niet zo denderend, maar het laat, op 'existentiële' (sterk doorleefde, bewogen) wijze, het metonymisch verband (samenhang) aanvoelen.

1. In dieser Fahne, Kamerad,	In dit vaandel, kameraad,
Sind du und ich verbunden.	Zijn gij en, ik verbonden.
Wo sie uns leuchtet, Kamerad,	Waar dit (vaandel) ons tot licht is,
Ist Deutschland auch verbunden.	kameraad is Duitsland ook verbonden.

2. Wo, immer, die Fahne weht,

Kamerad trifft Kameraden.
Wer treu und froh zur Fahne steht,
Ist in den Kreis geladen.

2. Waar, ook, het vaandel wappert,
Treft de ene kameraad de andere.
Wie trouw en blij rond het vaandel staat,
Is in onze kring welkom.

3. So ist nicht einer heimatlos zonder tehuis
Und ohne Ziel und Streben.
Wer schwor, der sucht die Fahne blosz
Und tritt ins helle Leben.

3. Zodoende is niemand noch zonder doel en streven.
Wie (de eed van trouw) zwoer,
Hij zoekt gewoon het vaandel
En komt in het heldere leven terecht.

Dit gedicht heef Nazi-achtergrond: één hoofdgedachte, Duitsland; één samenhang, het vaandel (als zinnebeeld). In dit gedicht treffen wij een metonymie aan, die 'onderweg' is. De beleving is metonymisch, want men doorleeft de vlag als éénheid - van - velen, die Duitsland als 'kameraden' dienen. Maar de uitdrukking is slechts metonymie in wording: men zegt "In het vaandel zijn wij verbonden" en niet "Dat vaandel, -- dat zijn wij". "Die Fahne der Kameradschaft" wordt "Die Fahne" zonder meer, wanneer de metonymie volledig wordt. Zo gezien is dat gedicht niet erg gelukt: de verkortende vervanging is er te weinig.

C.-- *De synecdoche.*

Deze Antiek-Griekse term 'sun.ek.dochè' betekent Medebetekening. De vraag is: wat juist wordt medebetekend?

K.A. Krüger, Deutsche Literaturkunde (in Charakterbildern und Abrissen), Danzig, 1910, 155, zegt het als volgt.

Ofwel wordt de verzameling met één van haar elementen omgewisseld ("das Einzelne", het singuliere, is het element). Ofwel wordt het systeem (geheel) met één van zijn subsystemen (onderdelen)

omgewisseld. Maar zo dat bij hst vernoemen van het ene het andere mede bedoeld (= medebetekening) wordt. Deze abstracte, maar juiste verwoording wordt duidelijk in de voorbeelden.

EDM24

Metaforische synecdoche.

"Appels zijn gezond" kan even goed vertolkt worden door "Een appel is gezond". Waarom? Omdat in zin 2 'appel' staat voor 'appels' (nl. als één element van de gehele verzameling appels) uit zin 1. Alle niet-vermelde appels (complementering) worden, immers, o.g.v. analogie (gelijkenisanalogie), mede betekend in de term 'appel'.

Een inspecteur, op bezoek in de school, zegt: "Een leerkracht is, 's morgens, op tijd aan de schooldeur". Hij betekent, natuurlijk, via dit ene geval (element), de universele verzameling leerkrachten.

De metaforische synecdoche kan ook omgekeerd: de inspecteur ziet één leerkracht, die een fout begaat (het exemplaar of element) en zegt: "Nu ja, zo zijn nu eenmaal leerkrachten". In de universele verzameling zijn de elementen mede bedoeld, -- hier: die éne leerkracht-in-fout.

Metonymische synecdoche.

Men kan één deel (subsysteem, hyposysteem: vernoemen en het geheel (stelsel, systeem) mede betekenen. Of omgekeerd, -- een kandidaat-koper van een winkel zegt, bij het onderhandelen: "Wat vraagt gij voor het overnemen van de drempel"?

De kooplustige zegt 'drempel', maar hij bedoelt mede het geheel (de hele winkel), waarvan de drukke drempel de economische waarde uitmaakt. Men kan het ook omkeren: "Wat vraagt gij voor het hele huis?", waarbij mede betekend is natuurlijk de drempel (de winkel), een onderdeel van het geheel.

Een zielzorger zegt dat hij de zorg heeft over vijfduizend 'zielen'. In de term 'zielen' zijn de (gehele) mensen mede betekend, waarvan de onsterfelijke zielen slechts één aspect uitmaken. Omgekeerd: de priester

kan zeggen dat “hij zich met de mensen bezig houdt” (mede betekend: hun zielen als formeel object (specialisatie) van zijn leven als zielzorger)

Besluit.

De identitieve draagwijdte van ‘zijn’, als werkwoord kan als volgt verduidelijkt.

a. Metaforische synecdoche: “Eén leerkracht -- dat is alle leerkrachten” (omgekeerd: “Alle leerkrachten, -- dat is deze hier en nu”).

b. Metonymische synecdoche: “De drempel, -- dat is het hele huis” (omgekeerd: “Dat huis daar, -- het is de drempel (onder verstaan, mede betekend: die er de waarde van uitmaakt).

De term ‘zijn’ is, behalve, toetsbaarheid, ook verzameling en stelsel (gesteund op gelijkenis en samenhang als verband (= betrekking, verhouding). De totale en vooral de partiële identiteit’ wordt door ‘zijn’ uitgedrukt.

EDM25

Modeltheoretisch.

Over het mede betekende (origineel) spreekt men in termen van het vernoemde (‘betekende’) (model), dat informatie verschaft omtrent het mede betekende.

Tropologisch.

Zo spreken, doordat het verzwijgt en slechts zijdelings zegt, verkort terwijl het vervangt. Het bevat dus een metaseem, dat een semeem (het mede betekende) vervangt door een ander semeem (het duidelijk betekende of vermelde). Cf. *EDM 20*.

Het ‘zijn’, niet eenzinnig. Ook niet veelzinnig. Maar identitief.

De grote wiskundige-logicus Gottlob Frege (1848/1925) en de Taalpositivist Bertrand Russell (1872/1970) beweerden dat de termen ‘zijnde’ en ‘zijn’ dermate aan veel-zinnigheid lijden dat zij - zeker in de exacte wetenschappen - totaal onbruikbaar zijn.

Argumentatie.

De beschrijvende betekenis.

1. Totale identiteit:

"Grietje is nu eenmaal Grietje" (denk aan Pilatus' woorden: "Wat ik geschreven heb, dat heb ik geschreven").

2. Deelidentiteit (analogie):

"Jan is een jongen" (behoort tot de verzameling 'jongens'); "De drempel, -- dat is het hele huis" (behoort tot het geheel van het huis). -- Verdere betekenissen:

a. het naakte bestaan (feitelijk 'zijn'): "God is" (in de zin, van "God bestaat feitelijk");

b. "Grietje is een meisje" (heeft de zijnswijze van 'meisje') (wij hebben hier het koppel 'existentie (feitelijk bestaan)/ essentie (zijnswijze)). -- Een waardeoordeel uitdrukkende (= axiologische) betekenis: "Eerlijk zijn is goed (zedelijk goed)".

Besluit.

De termen 'zijn' en 'zijnde' (en hun equivalenten) zijn zo veelzinnig dat zij daardoor vaag worden en totaal onbruikbaar voor welk exact of zelfs gewoon nauwkeurig denken.

Het antwoord.

O. Willmann, Abriss, Wien, 1959-5, 453, geeft op die opwerping het Aristotelische antwoord.

Aristoteles, waar hij het heeft over alomvattende begrippen - 'on', ens, zijnde, -- 'einai', esse, zijn, -- 'eenheid', enz. - zegt zeer uitdrukkelijk, als ontoloog, dat zij dermate algemeen (transcendenteel of alomvattend, --- op ieder gegeven toepasselijk) zijn dat zij, ter beschrijving van iets singuliers of particuliers of zelfs gewoon universeels (in de niet alomvattende zin), onbruikbaar zijn.

Cf. Metaph. 10: 2; Peri Herm. (= de interpret.) *3, in fine.* -- Dat hadden Frege en Russell kunnen weten.

EDM26

Een voorbeeldje van overtollig vernoemen van 'Sein', 'Seiendes', -- 'Dasein', enz., is aantrefbaar op sommige bladzijden van Heidegger, die

het traditionele Westen verwijt “het zijn vergeten te zijn”. ‘Seinsvergessenheit’ zegt hij.

Dat is mogelijk. Maar of het ‘zijn’ uit die eeuwenlange vergetelheid geraken zal, wanneer men in Heidegger’s stijl telkens weer ‘jongleert’ met de termen der ontologie, vooral ‘zijn(de)’, dat is een andere kwestie.

In die zin hebben Frege en Russell zeker overschot van gelijk.

Het antwoord.

Dr. Simo Knuutila/ Prof. Jaakko Hintikka, ed., The Logic of Being (Historical Studies), Dordrecht, 1985, gaat op onze kwestie in.

De Oudheid (o.m. Aristoteles’ leer over de ‘categorieën’ (= grondbegrippen, basisbegrippen), de Middeleeuwse Scholastiek (o.m. de Middeleeuwse theorieën over de predicatie (gezegdeleer) en de theorie omtrent de analogie van Sint Thomas, de topfiguur der Kerkelijke Middeleeuwen), de Moderne tijden (o.m. Imm. Kant, de Aufklärer, die beweerde dat “het feitelijk bestaan geen predicaat (gezegde) is”) komen ter sprake.

Dit boek bekritiseert de stelling dat het begrip ‘zijn’ en ‘zijnde’ totaal onbruikbaar, want al te veelzinnig is.

In onze termen komt de weerlegging van Frege/ Russell hierop neer:

a. ‘zijn(de)’ is niet veelzinnig (het drukt, behalve toetsbaarheid (existentie/ essentie), verbanden uit (metaforische en metonymische));

b. ‘zijn(de)’ is ook niet éénzinnig (het drukt, behalve toetsbaarheid, verschillen en kloven uit tussen de gegevens)

c. ‘zijn(de)’ is wel analoog, d.i. het drukt én veelheid (niet-identiteit) én eenheid (identiteit) uit, tegelijk, behalve wanneer het totale identiteiten uitdrukt (zoals “Grietje is nu eenmaal Grietje”).

Cf. *EDM 08*: ‘zijn(de)’ is identitief, d.i. en totaalidentiteit én - meestal - deelidentiteit uitdrukkend.

Het antwoord.

Een derde antwoord op Frege/ Russell is wat volgt.

Frege en Russell achten zich de vertegenwoordigers van Moderne rationaliteit (*EDM 05*). Welnu, de neo-retoriek van b.v. een Chaim Perelman (1912/1984; prof van logica, ethiek (moraalfilosofie) en metafysiek aan de ULB (Univ. Libre de Brux.), tot in 1975) stelt voorop dat, behalve het exacte type van rede (rationaliteit), gangbaar in de vakwetenschappen, er een niet-exact maar zeer geldig type van rede (rationaliteit) bestaat.

EDM27

De natuurlijke, dagdagelijkse rede bezit een eigen nauwkeurigheid, die, natuurlijk, niet de exacte graad van akribeia (nauwkeurigheid) heeft, eigen aan de wiskunde en de gemathematiseerde vakwetenschappen (het toonbeeld bij uitstek van precisie), maar die, niettemin, toelaat dat, in de omgangstaal, de mensen dag in dag uit mekaar uitstekend en uiterst nauwkeurig verstaan.

1. ***Terloops:*** de traditionele ontologie verlaat eveneens het dagdagelijkse taalgebruik en rationaliteit, maar gaat, gewoonlijk, niet zover een wiskundige akribeia in te voeren. In die zin zit de ontologie tussen het exacte en het dagdagelijkse rationele taalgebruik in.

2. Er is meer en iets paradoxaals: om de juiste ('exacte') betekenis van de wiskundige en gemathematiseerde uitdrukkingen verstaanbaar te maken, gebruikt een prof of een handboek van wiskunde of gemathematiseerde wetenschap… (verschiet niet) de omgangstaal, die iedereen gebruikt. Die omgangstaal, al of niet gecombineerd met gespecialiseerde talen, is dus zo onbruikbaar niet.

Besluit.

Om **(1)** ontologische redenen (Aristoteles waarschuwt tegen 'overtollig' gebruik van 'zijn' en 'zijnde'); Knuutila/ Hintikka analyseren historisch het taalgebruik) en

(2) neo-retorische redenen (Perelmaniaanse kritiek op het éénzinnig taalgebruik inzake rede en rationeel gedrag in naam van een 'nieuwe retoriek', die, ofschoon niet exacte talen gebruikend, toch aanspraak

maakt - en terecht - op rationele akribeia (nauwkeurigheid)) stellen wij dat 'zijn' en 'zijnde' - alsook alle termen die, met een andere klank, hetzelfde uitdrukken - identitief zijn en dus wel degelijk bruikbaar … tot op zekere hoogte.

Een voorbeeldje.

Een Marioloog, indertijd, besteedde er een hele les aan om te bewijzen (!) dat O.L. Vrouw, Maria:

(i) wel degelijk 'zijnde' was en

(ii) dus ook 'een', 'waar', 'goed (= waardevol').

Als men weet dat al wat 'is', eenheid, waarheid (zinnigheid, begrijpelijkheid) en 'goedheid' (in de zin van 'waarde') vertoont, dan is het een koud deductief kunstje om daaruit af te leiden dat b.v. Maria, zoals al wat bestond, bestaat en bestaan zal, ontologisch één, waar en 'goed' is. Net als het redundant taalgebruik van een Heidegger, was ook het taalgebruik van die Marioloog redundant (overtollig, -- niets nieuws bijlerend). Op het gevaar af tot 'ontologisch gezaag' te ontaarden.

EDM28

5.-- Ontologische begrippen zijn transcendentele begrippen. (28/35)

Wij zijn bezig de denkleer en haar toepassingen (methodes) te 'funderen', d.i. van een grondslag (vooropstelling, hypothese) te voorzien.

Het eerste punt daarin - na de inleidende begrippen - is de begripsleer. Immers, de logica, althans traditioneel gezien, begint met een theorie omtrent het begrip (concept, denkbeeld).

1.-- *Algemene begripsleer*. (28/31).

Ch. Lahr, Cours de philosophie, I (*Psychologie/ Logique*), Paris, 1933-27, 491, zegt dat een begrip is "een voorstelling in de geest (= verstand en rede alsook gemoed) en wel de voorstelling van een of ander denk- of kenobject".

Fenomenologsch (d.i. rekening houdend met wat de directe beleving voorrang verleent) ware het beter deze definitie (begripsbepaling) anders te schikken:

(1) een object (= gegeven, iets, toedracht),

(2) voor zover het in onze geest in de vorm van een voorstelling (weergave, afbeelding) ervan aanwezig is.

Of, met de Eleaten (*EDM 08*): "**(1)** zijn(de), **(2)** voor zover in onze geest". Voor zover 'werkelijkheid' in onze geest opduikt, is er begrip van die werkelijkheid.

Opm.-- Waarom verbeteren wij lichtjes de formulering van Pater Lahr? Om reden van onze ontologische basis! *Silvio Senn, An sich* (*Skizze zu einer Begriffsgeschichte*), in: *Philosophica Gandensia*, New Series, 10 (1972), 80/96, legt er de nadruk op dat, vanaf *Parmenides' Leergedicht* - 8: 29 - kenmerkende objectiviteit de grote inzet is.

Of, zoals *EDM 15* ons leerde: "wetenschappelijke methode", die op werkelijkheid afgestemd is. "Het zijnde (...) keitai kath'heauto" (Het zijnde is aantrefbaar op zich (Cf. het Duitse 'an sich'; letterlijk "volgens zichzelf").

Overigens: hoe zouden wij de vraag kunnen stellen naar de werkelijkheidsgetrouwheid van onze ken- en denkinhouden (begrippen), indien wij enkel over een weergave in onze geest beschikten, zonder enig contact (hoe dan ook) met dat wat weergegeven wordt? Neen: de werkelijkheid zelf ("kath' heauto") is, in onze geest aanwezig in de vorm van denkbeelden, die ze min of meer juist weergeven.

G. Jacoby's standpunt.

G. Jacoby, Die Ansprüche der Logistiker auf die Logik und ihre Geschichtschreibung, Stuttgart, 1962, stelt voorop dat de traditionele logica en haar toepassingen alle gesteund zijn op

(1) werkelijkheden ('toedrachten' zegt hij)

(2) voor zover zij identitief analyseerbaar zijn.

EDM29

Wat 'identitief' is, hoeven wij nu wel niet meer te zeggen. M.a.w.: G. Jacoby, kenner van de traditionele logica, legt er, met de grote traditie, de nadruk op dat

(1) de werkelijkheid (= ontologie),

(2) onderzocht op haar totale of gedeeltelijke identiteiten,

het wezen van logica uitmaakt.

De term.

Verwar 'term' niet met 'woord': een term kan een heel stel woorden omvatten. De term is de gesproken of geschreven uitdrukking (verwoording, formulering) van een begrip.

In de taal van de Pragmaticist Ch. S. Peirce: het denkteken (= begrip) wordt in spreek- of schrijftekens vastgelegd.

Zo b.v. het begrip 'mooi meisje' omvat, in woorden uitgedrukt, meer dan één woord, maar vormt er één term.

Inhoud en omvang.

In hetmiddeleeuws Latijn: comprehensio (inhoud) en extensio (omvang).

A -- *De begripsinhoud.*

Dat is wat onze geest kent en denkt (Peirciaans: het denkteken). Zo b.v. "mooi meisje".

B. -- *De begripsomvang.*

Dat is de verzameling gegevens ('toedrachten' in G. Jacoby's taal; 'zijnde' in Eleatisch taalgebruik), waarvan de inhoud van het begrip kan beweerd, 'uitgezegd' worden. Zo b.v. alle mooie meisjes, die aan de inhoud "mooi meisje" beantwoorden, -- waarin die inhoud geverifieerd kan worden (*EDM 09:* toetsbaarheid).

Besluit.

De inhoud en de omvang worden gemakkelijk weergegeven in de uitdrukking: "al wat mooi meisje is" (**1.** "mooi meisje" in het midden is inhoud; **2.** "al wat … is" is omvang). De woorden "al wat … is" duiden de verzameling aan, waarop het begrip 'slaat'; de woorden "mooi meisje" duiden de gemeenschappelijke eigenschap (wat in alle meisjes, hoe verschillend ook, identisch (deelidentisch) is) aan.

Henologie.

'Hen' in het Antieke. Grieks betekent 'één'. 'Henologie' betekent de leer omtrent al wat een is. -- Welnu, wij kunnen hetzelfde ook henologisch (eenheidsleerstellig) zeggen: "in de veelheid van de mooie meisjes (omvang) is de begripsinhoud 'mooi meisje' de eenheid (inhoud).

Inhoud/ omvang.

Het zal wel duidelijk zijn dat hoe rijker de inhoud hoe armer de omvang is: de inhoud 'meisje' slaat op veel meer enkelingen (elementen) dan de inhoud "mooi meisje" waarvan de omvang duidelijk kleiner is.

EDM 30

De begripsomvangen.-- transcendenteel (universeel/ particulier/ singulier).

Traditioneel onderscheidt men twee hoofdtypes van denkbeelden, nl. 'categoriale' (niet-alomvattende) en 'transcendentele' (alomvattende) begrippen.

a.-- *De categoriale begrippen.*

'Categorie' in het Antieke Grieks betekent '(grond)begrip'.

a.1.-- *Het verenkelde (individuele, singuliere) begrip.*

De eigennaam, gewoonlijk met hoofdletter, is de term die weergeeft dat men juist een enkel individu (element van verzameling) bedoelt. 'Singleton'.

a.2.-- *Het particuliere begrip.*

Dit slaat op meer dan één lid van een verzameling, maar niet op alle,-- wel op sommige elementen der verzameling. -- Zo b.v. "Sommige meisjes zijn mooi".

a.3.-- *Het universele (algemene) begrip.*

Zo'n denkbeeld slaat op alle, ja, alle mogelijke elementen van de omvang van een begrip. -- Zo b.v. "Alle meisjes, die naam waardig …".

Opm.-- Waarom verbeteren wij 'alle' door 'alle mogelijke'? Omdat 'alle' minder duidelijk uitzegt dat het over "alle mogelijke" gevallen (exemplaren, elementen) gaat. Wat, gebeurlijk, een 'oneindige verzameling' behelst.

Opm.-- Altijd al heeft men geweten dat - buiten onze geest vooral - de verwerkelijkte dingen singulier zijn. Maar de Romantiek (einde XVIII-de eeuw en later) had een bijzonder oog voor al wat individueel was (een cultuur, een persoonlijkheid, een volksgebruik, enz.).

Zij cultiveerden een idiografische (het unieke, het enige, het singuliere weergevende) begripsleer. Men heeft, daartegenover, gesteld (wat men heet) een nomothetische begripsleer (de klassiek-traditionele).

'Nomos' in het Antieke Grieks betekent 'wet', regel die voor alle gevallen geldt. 'Nomothetisch' betekent "al wat het universele (desnoods: particuliere) vooropstelt".

Opm.-- Vakwetenschappen als de geschied(enis)wetenschap en de aardrijkskunde bevatten een zeer grote dosis idiografische begrippen: Napoleon b.v. of de Schelde (er zijn geen meer dan één Napoleon's of meer dan één Schelde's!).

Cf. M. Müller/ A. Halder, Herders kleines philosphisches Wörterbuch, Basel/ Freiburg/ Wien, 1959-2, 28 (de Romantiek en haar idiografische begripsleer).

b.-- *De transcendentele of alomvattende begrippen.*

EDM 09 leerde ons dat (en hoe) b.v. het begrip 'zijn(de)' alomvattend is.

EDM31

Men verwarre niet het Scholastische 'transcendenteel' met b.v. het Kantiaanse 'transcendentaal' (dat wat voor ieder bewustzijn van de werkelijkheid gelegen is, terwijl het toch de mogelijkheidsvoorwaarde (= vooropstelling) van het bewustzijn uitmaakt).

'Transcendenteel' is één soort 'universeel'. Al wat zijn(de) is, omvat alles en alles van alles. Dit, doordat het niet-niets, maar iets is. Zoniet was het absoluut 'niets' (het absolute niets).

c.-- *De verhouding "transcendenteel/ categoriaal".*

Dit punt werd reeds aangeraakt *EDM 27*. "Bruikbaar … tot op zekere hoogte".

a/ Men zegt b.v. "Een mooi meisje is 'iets' dat …". In zo'n zinnetje heeft de term 'iets' (zijn(de)) zin, want hij wacht op een categoriale precisering.

b/ Wanneer men zegt dat "een meisje iets is", dan vervalt men in het overtollige (redundantie), -- tenzij men wil aantonen dat het begrip 'iets' (zijn(de)) ook dat omvat, in zijn alomvattendheid.

Men kan zodoende ook ontologische humor verkopen: "Een meisje is iets". Wat, natuurlijk, iedereen weet.

II.-- *Ontologische (transcendentele) begripsleer* (31/35).

O. Willmann, Die wichtigsten philosophischen Fachausdrücke in historischer Anordnung, Kempten/ München, 1909, 61f., vernoemt de traditionele lijst der 'transcendentaliën'.

A.-- 1. On, ens, zijnde. -- Voegen wij daaraan onmiddellijk toe de hoofdinhoud van 'zijn(de)', nl. existentie en essentie (*EDM 25*), d.i. feitelijk bestaan en zijnswijze.

2.a. Ti, aliquid, iets, -- d.i. zijnde, voor zover het onderscheidbaar is van iets anders.

2.b. Pragma, res, ding, -- d.i. zijnde, voor zover het op zich, onafhankelijk van subjectiviteit (*EDM 15*), bestaat; denk aan 'reëel', werkelijk, en 'realiteit', werkelijkheid.

2.c. Voegen wij daaraan toe: morfè, forma, (wezensvorm, d.i. zijnde voor zover het door zijn zijnswijze onderscheidbaar is van de rest. -- doordat het een eigen 'wezen(heid)' of essentie bezit.

Opm.-- Het begrip 'vorm'. -- Men verwarre niet met de ruimtewiskundige vorm, die men, b.v. in de meetkunde of de mechanica, stelt tegenover de 'inhoud' of de 'materie' (stof). Zo: een gouden beeldje (beeldje = vorm; goud(en) = materie, stof).

De wezensvorm of vorm kortweg, in het geval van het gouden beeldje, omvat én meetkundige configuratie (ordening der onderdelen) én materie.

EDM32

Terloops: de wezensvorm heeft, traditioneel, drie rollen (functies):

a. door de wezensvorm heeft iets een eigen uitzicht (eidos of idea), een eigen 'aanzijn';

b. diezelfde wezensvorm beheerst dat iets, fungeert als beginsel (vooropstelling), nl.

b1. die vorm is stuurkundig (cybernetisch) en voert doelgerichtheid in (teleologie) - iets is doelgericht doordat het een wezensvorm bezit -;

b.2. die vorm is normatief ('metron', mensura, maat, of modus, maat) - iets wordt in zijn gedrag (verloop) beheerst door zijn wezensvorm.

Samengevat: de vorm geeft onderscheidbaarheid (van de rest, tweedeling of complementeren) en beheerst zowel het doelgerichte verloop als het gedrag.

B.-- ***1. Hen, unum, het ene.***

Al wat een wezensvorm bezit (iets is, een ding is), vertoont gelijkenissen en samenhangen. Zie hoger *EDM 20* (*metafoor: gelijkenis*), *22* (*metonymie: samenhang*), *23* (*synecdoche: gelijkenis en / of samenhang*).

Dat de begrippen 'verzameling' en 'stelsel' (systeem) toepasselijk zijn op al wat is, ligt aan de eenheid in al wat is. Let wel: de eenheid in de veelheid! Want veelheid is er: verschillen allerhande, kloven allerhande. Toch gelukt het ons werkelijkheidsbesef (ontologisch vermogen, zijnsinzicht) éénmakende gezichtspunten te ontwikkelen. De tropen zijn daarvan één helder voorbeeld.

Anders uitgedrukt: zijn (werkelijkheid) is identitief. De henologie (eenheidsleer) of, beter, de harmologie, orde(nings)leer, is de tak der ontologie die zich met de eenheid-in-de-veelheid of ook de veelheid-in-de-eenheid bezighoudt. Zij is één der hoofdvooropstellingen van logica.

2. *Alèthes, verum,*

het ware (beter: het zinnige, begrijpelijke, ken- en denkbare). -- 'Waar' in de antieke talen betekent, behalve "met de werkelijkheid overeenstemmend" (logische waarheid, -- beter: 'epistemologische' waarheid), ook "wat van geest getuigt" en, dus, begrijpelijk is, -- niet-absurd ('ontologische' waarheid).

Men onderscheide deze ontologische waarheid ook van de ethische (deontische, normatieve): een gedrag is 'waar' in de mate dat het de regels van het gewetensvolle gedrag b.v. 'waar' maakt, eerbiedigt, in werkelijk omzet.

De gnoseologie (kennisleer)

is het filosofische vak dat als object de ontologische waarheid heeft. De 'epistemologie' (wetenschapsleer) is daarvan één tak.

EDM33

Wat men gemeenlijk heet 'rationaliteit' - zowel in de zin van 'met rede begaafd zijn' als 'zinnig/ begrijpelijk zijn' - heeft hier zijn grondslag. Was de werkelijkheid - het zijn(de) - niet, in de Antieke zin, 'waar', d.i. zinnig, begrijpelijk, van geest getuigend, dan zou van de hele Moderne 'rationaliteit' geen sprake zijn. Aangezien de werkelijkheid op zich 'rationeel' ('waar') is, kan zij op rationele wijze geanalyseerd worden. Geest en werkelijkheid passen bij elkaar.

3. *Agathon, bonum, het goede (waardevolle).*

Al wat is, is op de ene of andere wijze vatbaar voor waardering. Het is m.a.w., in Antieke taal, een 'goed', -- iets dat waarde vertegenwoordigt.

Terloops: daarom hebben wij de term 'geest' gedefinieerd als (intuïtief vattend) verstand en als (discursieve, uiteenzettende) rede, maar ook als gemoed (waardevoelen).

De waardeleer of axiologie is die tak van de wijsbegeerte die tot voorwerp heeft al wat 'goed' (waarde) is.

Historisch gegroeid.

De lijst door *Willmann* vermeld (en enigszins door ons aangevuld) is niet ineens uit de lucht gevallen.

In zijn *Geschichte des Idealismus,* III (*Der Idealismus der Neuzeit*), Braunschweig, 1907-2, 1036, zegt Willmann dat de transcendentaliën ontstonden uit:

(1) de filosofie der Paleopythagoreeërs (*EDM 03*), die al wat is, bestudeerde onder oogpunt van eenheid (identitiviteit) en 'waarheid' (begrijpelijkheid, rationaliteit),-- punten, die voor de pythagoreeërs ineenliepen (wie de eenheid-in-de-veelheid kent, kent meteen het wezen der dingen) en

(2) de filosofie der Platoniekers, die al wat is, bestuderen onder oogpunt van waarde (goedheid) en zijn(de),-- punten, die, voor een Platonieker(in), ineenlopen (wie het zijn kent, kent de waarde)

De Mikrosocratieker (Kleinsocratieker) Eukleides (= Euclides) van Megara (-450/-380), één der zeldzamen die zijn denkgenoot Socrates van Athene op het laatste bijstond, stelde de transcendentaliën "zijn(de), eenheid, waarheid, goedheid" centraal in zijn zeer Eleatische filosofie.

Existentie/ essentie.

'Zijn(de)' vertoont een tweeledigheid. *M. Heidegger, Einführung in die Metaphysik*, Tübingen, 1953, 138, zegt: "(In Platon' s taal) kan 'ousla' (essentia + existentia) twee dingen betekenen:

(1) 'Anwesen' (aanwezigheid) van iets dat 'aanwezig' (gegeven) is, én

(2) dit aanwezige (gegevene) in het 'wat' van zijn wezensvorm ("im Was seines Aussehens").

EDM34

P. Fürstenau, *Heidegger* (*Das Gefüges eines Denkens*), Frankfurt a.M., 1958, 118, voegt hieraan toe: "Hier ligt de oorsprong van het

onderscheid tussen 'existentia' (*opm.:* feitelijk bestaan) en 'essentia' (*opm*: zijnswijze).-- 'Daszsein' en 'Wassein' ". De termen 'existentia' en 'essentia' zijn ons als tegenstellingspaar (systechie) door de Scholastici (800/1450) overgeleverd.

Appl. model. -- Nemen wij de 'helden' (actoren) uit de Laatantieke avonturenroman van *Hèliodoros van Efesos* (= Efese; tussen +300 en +400), *Aithiopika* (letterlijk: Ethiopische geschiedenissen). Een zeer mooie (Platonizerende) liefdesgeschiedenis is erin verweven, waarvan de actoren zijn Theagenes en Charikleia.

Ontologisch - en nu eens niet overtollig (redundant) - kan men een tweeledige - niet een 'dubbele', want zij is één - vraag stellen.

(a) 'Wat'. -- "Wat zijn Theagenes en Charikleia?". Mogelijke antwoorden: "Het zijn in Egypte verdwaalde Grieken" of "Het zijn de helden van een Laatantieke avonturenroman".

(b.) Of (= dat). -- "Bestaan die helden wel degelijk?". -- Mogelijke antwoorden: "Ja, want de tekst van Aithiopika handelt er (doorlopend zelfs) over" of "Misschien zijn zij slechts een fictie (ingebeelde werkelijkheid) van de schrijver van Aithiopika".

Samengevat: **(1)** wat iets is en **(2)** of iets er is (dat het er is). Zodat Platon wel degelijk juist heeft gezien, wanneer hij de inhoud van het zijnsbegrip (d.i. van al wat 'werkelijk' is) definieert als 'er zijn' en 'zo zijn'-- als "wat er is" en als "dat het er is".

"Dasz ueberhaupt etwas sei" (dat er zonder meer iets is).

Let erop: deze zin van Max Scheler (1874/1928; met Husserl medestichter van de Fenomenologische methode) verraadt niet een dubbelheid, maar een tweeledigheid.

(1) Men kan b.v. niet zeggen "dat er zonder meer …is", tenzij om de existentie af te zonderen.

(2) Men kan ook niet zeggen "… Iets …", tenzij om de essentie af te zonderen. De Paleopythagoreeërs spreken in dat geval van een

‘su.stoichia’, een tweeledigheid (paar). Ofschoon onderscheiden (veelheid), toch zijn zij nooit gescheiden (eenheid).

Daarvan hangen toetsbaarheid en wat daarmee samengaat (*EDM 09*) af. Welke existentie iets (een essentie) ook heeft, -- een ingebeelde of een buiten onze geest geverifieerde, ‘existentie’ is er altijd.

EDM35

Zijnsinzicht.

Aan “dat er zonder meer iets is”, beantwoordt ons begrijpen van het ‘zijn’ (ons werkelijkheidsinzicht).

M. Heidegger, Sein und Zeit, I, Tübingen, 1949-6 (1927-1), 17, zegt het als volgt. -”Mens zijn (‘dasein’) is **(i)** zijn **(ii)** op een bepaalde wijze, nl. **(a)** terwijl hij zelf ‘is’, **(b)** verstaat de mens meteen “zoiets als zijn”.

In gemeenverstandelijke taal:

(a) doordat wij zelf feitelijk bestaan (‘wij zelf’ = essentie; ‘feitelijk bestaan’: existentie),

(b) beseffen - weten, verstaan - wij enigszins wat zijn over het algemeen is. (‘zijn over het algemeen’ = onderwerp; ‘wat (het is)’ = gezegde, model).

M.a.w.: doordat wij zelf werkelijkheid ‘zijn’, is ons een minimaal en essentieel inzicht meegegeven in wat zijn zonder meer is.

Natuurlijk kan tegen Heidegger ingebracht worden dat hij het zijnsbegrip zeer ‘reflexief’ (lusvormig) tracht te duiden. *EDM 04* leerde ons het Paleopythagoreïsch fallibilisme (feilbaarheidsbesef) kennen: wij beschikken niet over het geheel, de totaliteit van de werkelijkheid, maar enkel over steekproeven (= inductieve methode).

Heidegger legt, aanvankelijk, zeer sterk de nadruk op het feit dat ons mens-zijn-met-anderen-in-de-wereld ‘de’ toegang ‘bij uitstek’ is voor een ontologie.

Dat is a-priori mogelijk. Maar feit is en blijft dat wij, als 'existerenden' (= als mensen in deze wereld), slechts één klein onderdeel uitmaken van het heelal,-- heelal, dat een andere naam is voor "de totaliteit van al wat is".

M.a.w.: de 'existentiele analytiek' (d.i. de analyse van ons mens-zijn-met-anderen-in-de-wereld), als basis van een ontologie, is slechts een tussen vele mogelijke andere steekproeven.

Positief denken.

(1) 'Positief denken' heeft in New-Agemiddens de betekenis van "stel u de dingen des levens goed, gelukt, voor, en gij zult zien dat zij zo uitkomen in werkelijkheid". De macht van onze ken- en denkinhouden over ons lot.

(2) Maar 'positief denken', in de XIX- de eeuw, heeft twee betekenissen:

a. A.Comte (1798/1857; stichter van "la philosophie positive" (*Positivisme, EDM 16*), die de nadruk legt op positieve (d.i. vakwetenschappelijk vaststelbare) feiten.

b. W.J.Schelling (1775/1854; Romantisch denker), die de nadruk legt op de 'positieve' (d.i. door geschiedwetenschap vaststelbare) feiten.

Beiden stellen, willens nillens, het aspect 'existentie', eigen aan 'zijn: voorop, maar dan vooral begrepen als 'buiten onze geest bestaan'.

EDM36

6.-- Uitweiding: categorieën (gemeenplaatsen). (36/42)

Wij onderbreken, geheel even, de draad. Wij staan stil bij het feit dat wij grondbegrippen ('categorieën', filosofisch; 'gemeenplaatsen', retorisch) nodig hebben om te kunnen denken (en handelen).

(1) Tot nog toe hebben wij ontologische grond- of basisbegrippen opgedaan - 'zijn(de)', -- waarheid (zinnigheid, begrijpelijkheid, - 'rationaliteit'), -- goedheid (waarde), -- vooral eenheid (identitiviteit) -.

(2) Maar zowel in de retoriek (welsprekendheidsleer), waar grondbegrippen 'topoi koinoi', loci communes, gemeenplaatsen heten, als in de wijsbegeerte, waar zij, sedert Aristoteles vooral, 'katègoriai',

praedicamenta, grondbegrippen heten (denk aan het onderscheid tussen 'categoriaal' en 'transcendenteel'), beschikken wij nog over vele andere basisbegrippen. Zij zijn, als begrippen, van beperkter omvang, maar van rijker inhoud (*EDM 29*) dan de alomvattende (ontologische, transcendentele) en, daardoor, veel bruikbaarder.

Herlees nu *EDM 30* (*omvangen*). -- Categoriale begrippen (gemeenplaatsen) zijn algemene begrippen. Ja, gewoonlijk heel algemeen. Zodat vele ondergeschikte begrippen erin opgenomen zijn. Zij hebben samenvattende waarde.

Rol in het leerproces.

Leren - vooral filosofie en grondslagenonderzoek van de vakwetenschappen leren (wat wij nu gedurende drie jaren zullen doen) - staat of valt, voor een zeer groot deel, met - wat men heden, in aansluiting bij Thomas Kuhn (epistemoloog) heet - 'paradigmata', schoolvoorbeelden.

Het Antieke Grieks 'para.deigma' betekent 'model', 'toonbeeldig model'. Maar dan niet zozeer een singulier of particulier model of toonbeeld, maar een algemeen model,-- veel algemener dan vele andere algemene modellen. -- Hoe dit nu werkt, leggen wij even uit.

Voorbeeld. -- In de Oudheid schrijft men, misschien ten onrechte, aan de Paleopythagoreeër Archutas van Taras (Archytas van Tarantum) een lijst van categorieën toe, die wij zeker bij Aristoteles terugvinden.

A. Ding (*EDM 31*), -- 'hupostasis', substantia, zelfstandigheid (substantie).
B. Betrekking (verhouding, -- 'pros ti', relatio).
C. Behalve deze twee basisbegrippen vertoont de lijst nog een aantal begripskoppels of -paren.

EDM37

Hier volgen zij:
1. Kwantiteit/ kwaliteit (hoegrootheid/ eigenschap).

2. Plaats/ tijd,

3. Activiteit/ passiviteit (handelend optreden/ lijdelijk toezien of ondergaan),

4. Situs/ habitus (deze Latijnse vertaling van Griekse termen is de gebruikelijke (moderne toepassing: in een bepaalde situatie geworpen neem ik een bepaalde houding, reactie, aan).

Let erop hoe dikwijls wij deze en andere grondbegrippen gebruiken om iets uit te leggen b.v.. Of wij veronderstellen ze: als wij zeggen "Dat klikt niet tussen die twee", dan veronderstellen wij het grondbegrip 'betrekking' (tussen b.v. twee gehuwden).

Opgelet: het is niet omdat wij dergelijke gemeenplaatselijke grondbegrippen niet uitdrukkelijk vernoemen, dat wij er niet over beschikken. Zij spelen de rol van (soms zeer onbewuste, ja, geheime en verraderlijke) vooropstellingen (in Platonische taal: hypothesen; *EDM 02*).

Toepassing. -- Welke grondbegrippen zijn vooropgesteld (verondersteld) in volgende zinnetjes:

1. Danig ziet hij zijn vrouwtje gaarne";

2. "Jantje kwam daar juist op tijd aan".

3. "Hij liet hem maar doen";

4. "Geworpen in de moderne wereld, ontwerpen wij een of andere moderne leef-wijze".

Begrippen en begripskoppels.

Met *R.R.Skemp, Wiskundig denken*, Utrecht/ Antwerpen, 1973 (// *The Psychology of Learning Mathematics*, Penguin Books, 1971), kan men, inzake grondbegrippen, onderscheiden tussen enkelvoudige en samengestelde categorieën (die Skemp nu eens 'structuren' dan weer 'schema's' heet)).

Staan wij, grotendeels met Skemp, even stil bij de kleinste vorm ervan, nl. twee-ledigheden - Grieks: 'dyaden' -, paren, koppels. De Paleopythagoreeërs hadden daar een woord voor: 'sustoichia', systechie. Letterlijk 'su-', het samengaan van, en '-stoichia', elementen. Opgemerkt zij dat de Pythagoreïsche term 'systechie' vaak een bijbetekenis heeft.

Wanneer twee termen (elementen) van een tweeledigheid elkaars' tegengestelde (negaten van elkander) zijn, dan is er van systechie sprake in de zin van tegenstellingspaar. -- Staan wij nu stil bij een aantal applicatieve modellen.

(a).-- *synchronische modellen.*

De elementen hier zijn gelijktijdig.

I.-- *Wiskundige modellen.*

1. Kijk naar de elementen, één voor één, van volgende verzameling (reeks) en let op de analogie der elementen: (1/2, 2/4), (1/3, 2/6), (1/4, 2/8).

EDM38

Wat wij met Ed. Husserl, stichter van de intentionele Fenomenologie, heten "het identische algemene" in een veelheid van gegevens, -- met Georg Cantor, stichter ven de Moderne verzamelingenleer, "de gemeenschappelijke eigenschap van een reeks elementen", -- met demiddeleeuwse Scholastici "de analogie, één type van identiviteit"; is hier, in dit geval, "is evenwaardig (equivalent) met". Zo is b.v. 1/2 evenwaardig met 2/4, enz..

2. *Analyseren wij de analogie*

En dit in de reeks (6,5), (2,1), (9,8), (32,31). De geheime vooropstelling hier is "is (één eenheid) groter dan". Het oplossen van dergelijke vraagstukjes in de huidige wiskunde komt neer op vooropstellingenanalyse. Typisch Platonisch ten andere.

II. -- *Niet-wiskundige modellen.*

1. Het stel "kalf/ koe, veulen/ paard, kuiken/ kip".

Hoe niet-identisch ook, toch vertonen de paren hier één identisch aspect, nl. de vooropstelling "is jong van". Indien men vooropstelt dat de betrekking "is jong van" aan het werk is, dan wordt die op het eerste gezicht obscure reeks doorzichtig, -- 'waar', d.i. van verstand en rede getuigend, begrijpelijk, 'rationeel'.

2. Het stel “Antwerpen/ België, Marseille/ Frankrijk, Rotterdam/ Nederland”

Dit vertoont, bij bewustwording van de geheime vooropstelling, het kenmerk “is havenstad van”. Het vraagstukkarakter ligt in het feit dat men, in deze reeksen, de gemeenschappelijke eigenschap, die vooropgesteld is, verzwijgt.

(b). -- *Diachronische modellen.*

Hier zijn de elementen niet gelijktijdig, maar naeen.

Processen - Antiek Grieks: ‘kinèseis’ (‘kinèsis’ is enkelvoud), Lat.: ‘motus’, verloop - kunnen gezien worden als toepassingen van systechieën.

1. “Onze collega is de opvolger van de vorige directeur” (opvolger van),

2. “Die koude steen daar in de morgenzon wordt warm” (koud slaat om in zijn negaat (tegendeel) warm),

3. “Plots viel Erna van de hoge berg de diepte in” (hoogte/ diepte).

Opm.-- In de wiskunde en algemener in de logistiek (gemathematiseerde wiskunde) heet men dat ‘proces’ transformatie (omvorming), de kern van het begrip ‘functie’.

Informatieve draagwijdte.

Wij hebben telkens weer algemene begrippen - categorieën, gemeenplaatsen - aangetroffen. Welke leerwaarde hebben dergelijke - meermaals louter vooropgestelde - basisbegrippen nu?

EDM39

a. --*Terugwaartse informatie.*

Regressief gezien staan wij hier voor summatieve inductie.

(i) Eerst overloopt men één voor één een stel gegevens (de elementen van een verzameling), waarbij men, telkens weer, juist dezelfde eigenschap (kenmerk vaststelt. Denk aan een leraar die nagaat of hij wel degelijk alle schriften heeft verbeterd.

(ii) Men kan dan zeggen:

1/ "leder element afzonderlijk - iedere - vertoont dezelfde kenmerk"(de leraar: "iedere kopij is verbeterd");

2/ "Alle elementen gezamenlijk vertonen dezelfde eigenschap (de leraar: "alle kopijen zijn verbeterd").

De denkbewerking "van ieder afzonderlijk naar alle gezamenlijk" heet men samenvattende veralgemening (= summatieve inductie). Of: van alle steekproeven besluit men tot de gezamenlijkheid van die steekproeven. Het samenvatten is wezenlijk.

b.-- *Voorwaartse informatie.*

Progressief gezien slaat deze terugblik om in een 'prolèpsis,' anticipatio, of 'prolèmma,' een anticiperen van wat de toekomst, inzake dezelfde gegevens, opleveren kan. De Antieke Stoiekers (-320+) en Epikoereeërs (-320+) noemden een gemeenschappelijke eigenschap van een reeks ervaringen 'anticipatie'. Eens dat men zo'n categorie of verzameling categorieën gevat heeft, beschikt men, voortaan, over een paradigma, een reeds voorafbestaand toonbeeldig model, dat geldt voor de komende gevallen.

Skemp, o.c., 41v., vermeldt het grote verschil (en dus onderscheidbaarheid) inzake leerresultaat. Bij een wedstrijd inzake onmiddellijk onthouden van gegevens, waarbij de ene groep de geheugenoefening aanpakte zonder gemeenplaatsen en de andere met gemeenplaatsen, bleek wat volgt: zonder: 32%; met: 69%.

Dit kan men de heuristische of vindingswaarde heten.

Besluit: -- Het samenvatten (summatieve inductie) en het beschikken over een paradigma (heuristische anticipatie) maken samen de informatie eigen aan grondbegrippen uit.

Een wijsgerige toepassing.

Een schema (samengesteld grondbegrip) inzake cultuur- en filosofiegeschiedenis is een kostbaar gegeven.

(i) De geschiedenis kan geduid worden als een reeks transformaties van elementen (b.v. leerpunten van wijsgeren).

(ii) Maar de keuze van de elementen in kwestie verschilt van wijsgerige strekking tot wijsgerige strekking. -- Zo kiezen de modernen andere de leerpunten dan de postmodernen.

EDM40

Terloops: de moderniteit daagt, na de Oudheid (-600/+600) en de middeleeuwen (800/1450), op na +/- 1450. Indien men de Amerikaanse Beatnik's als norm neemt, dan komt de postmoderniteit rond 1950 van de grond. -- Vergelijken wij nu beide historische schemata.

(a) ***Het moderne schema***.

Een stel vooropstellingen leidt de Modernen ertoe vooral vakwetenschappen en grondslagenonderzoek der vakwetenschappen sterk te waarderen, ja, exclusief voor te staan.

a. ***De Antieke filosofie.***

Aangezien in de ogen van de Verlichte Rationalist, een Thales van Milete (*EDM 05*) 'rationeel' begint te denken - hij was behalve de eerste filosoof ook geïnteresseerd in allerlei vakwetenschappen -, neemt men hem voor het begin van "het antieke Rationalisme", voor zover dit 'ontmythologiseert' (van de mythen ontdoet) en 'aards' redeneert. -- Dit van -600 tot +600.

b. ***De middeleeuwse filosofie.***

Van 800 tot 1450 beheerst, op merkbare en sterk nawerkende wijze, de Kerk, in het Westen althans, het denken. Zij sluit vooral aan bij religieuze (pythagoreïsme, Platonisme, -- ook wel de stoa) en zelfs 'theosofische' (*EDM 04*), d.i. magisch-mystische, denkwijzen, zoals het Neo-Platonisme in zijn varianten.

Om deze laatste reden vooral worden de Middeleeuwen door de modernen, de Romantici uitgezonderd, eerder geminacht, ja, belachelijk gemaakt (o.m. als "de duistere middeneeuwen").

Dit belet niet dat de Scholastiek, in allerlei verder levende transformaties (herstichtingen), b.v. het Neothomisme (naar S. Thomas van Aquino (1225/1274), topfiguur van de Middeleeuwse denkwijze), tot

op onze dagen voortleeft en, o.m. door het Vaticaan, als de filosofie bij uitstek gewaardeerd wordt. Dit, -- tegen de 'Verlichting' in.

c. *De Moderne filosofie.*

De rijzende Moderne vakwetenschappen - de wiskundige natuurkunde op de eerste plaats als 'exacte' wetenschap - denk aan Copernicus, de Poolse kanunnik, die het heliocentrisme sticht (1473/1543), aan Tycho Brahe (1546/1601; leermeester van Kepler; bekend om zijn Inleiding tot de 'nieuwe' sterrenkunde (1588/1602) en Johannes Kepler (1571/1630; kosmologie), vooral aan Galileo Galilei (1564/1642; exacte natuurwetenschap) - stichten, plots, te midden van de Laatmiddeleeuwse onzekerheden (met het nodige Scepticisme), zekerheden.

In dat spoor hersticht René Descartes (Lat.: Cartesius; 1596/1650) de wijsbegeerte. -

EDM41

In datzelfde spoor gaat John Locke (1632/1704; vader, in de striktere zin, van the Enlightenment (= les Lumières, die Aufklärung, de Verlichting)), maar dit geldt allereerst voor de Angelsaksische landen. De naam 'rationalisme' knoopt aan bij de enorme nadruk op de 'rede', het aardse redeneervermogen, -- rede, die als norm, in de plaats van het Kerkelijk gezag, optreedt en regelmatig tot conflicten met het 'geloof' komt. Sedert de XVIII-de eeuw leven wij, gaandeweg meer, in een radicaler wordend 'Verlicht' klimaat. In het onderwijs dook de term "opklaring na de duistere midden-eeuwen" op.

Besluit -- Na het mythische, ja, magisch-mystische 'geloof' de gedemythiseerde, ja, anti-magische en anti-mystieke 'rede' (het woord niet in de brede filosofische zin, maar in de engere Verlichte zin). Ziedaar de hypothese (het stel vooropstellingen) met het cultuurhistorisch schema, eigen aan de moderniteit (d.i. de Moderne cultuur). De begrippen 'rede', 'rationeel' b.v. zijn 'categorieën' en, meteen, gemeenplaatsen van de moderniteit. Meteen is bovenstaand driefasig schema een soort 'historisch paradigma'.

(b).-- *Het postmoderne schema.*

Uitgaande van gedeeltelijk andere vooropstellingen, vooral omtrent 'rede' en 'rationaliteit' (daarvan én de grenzen én vooral de vergissingen (denk aan de milieu-bezoedeling ten gevolge van de toegepaste vakwetenschappen)), samen met de nadruk op het, - gebeurlijk voorwetenschappelijke leven - door de Verlichters irrationeel' geheten - en op de magisch-mystische zijde van datzelfde leven, komen de Postmodernen tot een ander cultuurhistorisch schema.

(1) Blijft enigszins bewaard bovenstaand Verlicht schema.

(2) Maar correctieven worden ingevoegd. Wij leggen, even, de nadruk op twee aanvullingen.

a. Het Archaïsche (= Primitieve) denken (*EDM 03*).

De volkenkunde (etnologie) ontdekt gaandeweg een pre-rationeel stadium van denken en leven waarin natuurleven, gedragen door magie en mystiek en verhaald in de mythe (*EDM 05*), overheersend zijn.

Waar de Verlichte geest dit als pre-rationeel, ja, irrationeel afwijst, daar doorleeft de Postmoderniteit dit als een andere, niet minder geldige vorm van 'rede'. *Cf. EDM 18*: *transempirisch of transrationeel standpunt*.

b. Het Oosterse denken (Oriëntalisme).

O.m. sedert een aantal beatniks (1950+), in de USA, krijgen Oosterse filosofieën - Indische, Chinese, Japanse, een groot gezag.

EDM42

Men denke b.v. aan het Hindoeïsme en het Boeddhisme (o.a. Zenboeddhisme), alsook aan Tantrisme (Tibet). Voor de Verlichter 'pre-rationeel', ja, 'irrationeel' (en dus ongeldig, tenzij als poëzie; maar voor de Postmoderne én een andere vorm van rationaliteit én een zaligmakend correctief op het eenzijdig 'rationeel-Verlichte' leven.

Besluit -

(a). De Moderne denker, sinds Descartes en Locke, tracht uit het 'moeras der religies' te geraken door middel van wetenschap en rede als leidraden van leven.

(b). De Posmoderne denker, echter, tracht uit 'het moeras van het 'rationalisme" te geraken door "de grenzen te verleggen".

Is de Rationalist exclusief inzake (vakwetenschappelijke en 'filosofische') rede, de Postmoderne is insluitend, inclusief: dingen die 'rationeel' (in de Verlichte zin) onaanvaardbaar zijn en uit te bannen zijn (denk aan de religievervolgingen van het Marxisme in de Communistische landen), komen hem/ haar voor als niet zo 'irrationeel' en verachtelijk.

Wel integendeel: door de magisch-mystische natuurgebondenheid van de mens … bewust te onderdrukken of … onbewust te verdringen, heeft het Verlichte Rationalisme der Moderne tijden de algehele gaafheid van de mens geschonden en, meteen, 'mogelijkheden' (Potentialities) in de diepere lagen van de mens afgeremd. Vandaar het sentiment van grondige onvoldaanheid en ondoorzichtigheid van het 'rationele' leven, sedert de industrialisering b.v..

Weerom: nieuwe categorieën, nieuwe gemeenplaatsen, nieuwe paradigmata! Samengevat: een nieuwe hypothese, in Platonische termen. En dus ook een nieuw cultuurhistorisch paradigma.

Modeltheoretische opmerking.

EDM 38 leerde ons dat het oplossen van wiskundige vraagstukken erin kan bestaan gemeenschappelijke eigenschappen als (geheime) vooropstellingen bloot te trekken.

Welnu, iets analoogs doet zich ook hier voor.

1/ Het origineel is het onbekende, dat onderwerp van de zin wordt.

2/ Het model is het bekende, dat informatie verschaft omtrent het origineel, doordat het erop gelijkt (*metaforisch model; EDM 21*) of ermee samenhangt (*metonymisch model; EDM 22*). -

Beide cultuurhistorische schemata zijn modellen, die ons omtrent hun originelen (Moderne vooropstellingen, Postmoderne vooropstellingen) inlichten. In die schemata zijn Moderniteit en Postmoderniteit afgebeeld.

EDM43

7.-- De alethische ('fysische') modaliteiten. (43/49).

Wij hernemen de draad der uiteenzetting op blz. *EDM 35*.

Wij beschikken nu over de ontologische basisbegrippen (en over het begrip 'categorieën (zie uitweiding)) - zijn(de), met zijn inhoud, -- één, waar (zinnig en goed (waardevol) -. Maar wij kunnen het begrip 'werkelijkheid' ook nog 'modaal' bekijken en oog verwerven voor "de modaliteiten".

Men onderscheidt:

(1) aletische of fysische modaliteiten, nl. Werkelijk, enerzijds, en, anderzijds, een aantal modaliteiten, die een kenmerk invoeren omtrent de 'wijze' waarop iets 'werkelijk' kan zijn. Dat zijn, strikt genomen, 'modaliteiten' (Ontologische modaliteiten dan).

De alethisch belangrijkste zijn 'mogelijk' (waartegenover 'onmogelijk' als het negaat) en 'noodzakelijk' (waartegenover 'niet-noodzakelijk' of, ook, 'toevallig' of 'contingent', alsook 'noodzakelijk niet' (onmogelijk)).

(2) Onderscheiden worden ook ethische (morele) modaliteiten, nl. "verplicht (moeten)/ niet-verplicht (mogen)/ verplicht niet (niet mogen, verboden)". Kortweg: "moeten/ mogen/ niet mogen". Over deze zedelijke modaliteiten hebben wij het later.

De alethische modaliteiten dragen die naam, doordat zij het 'alèthes' (verum, waar) in de logische zin uitdrukken. 'Fysisch' heten zij doordat zij de werkelijkheid als verwezenlijkte of verwezenlijkbare, resp. onverwezenlijkbare werkelijkheid aanduiden.

A -- *het Omgangstalig woordgebruik.*

Heel al gemeen gezien duidt de term 'modaliteit' in de omgangstaal onderdelen, aspecten van iets aan.

(i) Er is dus iets.

(ii) Er zijn onderdelen of aspecten van dat iets: dat zijn er 'modaliteiten' van.

Appl. model. -- Juridisch (rechtskundig) gezien: een rechtshandeling - b.v. een huwelijkscontract - krijgt een 'beding' toegevoegd als aspect of onderdeel. Dat is er een modaliteit van.

Spaakkundige (grammaticale) modaliteiten.

Nemen wij, als *G.S. Overdiep, Moderne Nederlandse grammatica*, Zwolle, 1928, 13v.. Onderscheiden worden objectieve en subjectieve modaliteiten.

a.-- *Objectieve modaliteiten.*

Een toedracht wordt in een uitspraak weergegeven.

a.1.-- Enkelvoudige zin.

i. Dubitativus, twijfel uitdrukkende modaliteit: "Zou er een meisje uit de boom vallen?".

ii. Interrogativus, vragende modaliteit: "Valt daar een meisje uit de boom?".

iii. Potentialis, mogelijkheid uitdrukkende modaliteit:

"Mogelijkerwijs (waarschijnlijk, wellicht) valt er een meisje uit de boom".

iv. Realis, feitelijkheid aanduidende modaliteit

"Er valt een meisje uit de boom".

a.2.-- Samengestelde (of vol)-zin.

i. Conditionalis, voorwaarde-uitdrukkende modaliteit: "In dat geval (of: indien …, dan) valt een meisje uit de boom".

ii. Irrealis, niet-feitelijkheid uitdrukkende modaliteit: "In dat onmogelijke geval valt een meisje uit de boom".

iii. Concessivus (toegeving): "Al lijkt het onmogelijk, toch valt er een meisje uit de boom".

Opm. -- *EDM 37* leerde ons dat categorieën (= basisbegrippen) niet noodzakelijk moeten uitgedrukt worden, maar dat zij, als hypothesen

(vooropstellingen), actief zijn en voorlichten. Zo ook de modaliteiten: vele taalgebruikers kennen de term (en de theorie omtrent de term) 'modaliteit' niet. Toch spreken zij zo alsof hij hun radicaal bekend was. Dat blijkt uit de zinnetjes hierboven. Modaliteiten steken, meestal, als verborgen, - soms verraderlijk verborgen - vooropstellingen in ons taalgebruik. De Platonische hypothetische methode (*EDM 02*) is uitstekend geschikt om ze bloot te trekken.

Opm. -- Andere spraakkunsten hebben het direct over de werkwoorden, die modaliteiten weergeven, nl. 'moeten', 'niet moeten' of 'mogen', 'niet mogen' (wat ethisch is) of 'kunnen', 'niet kunnen' (mogelijk, niet mogelijk) (wat alethisch of fysisch is). In dit geval gaat het niet over verzwegen (en vooronderstelde), maar over uitdrukkelijke modaliteiten.

b. -- *Subjectieve modaliteiten.*

Overdiep zegt dat men een subjectieve houding - een duiding of zingeving - uitdrukt. Zo de gevoelsmodaliteiten.

Appl. model. -- De optativus of wenszin: "Mocht er een meisje uit de boom vallen". Doch er is meer: verwondering, begunstiging of vijandigheid, instemming of ergernis, rustigheid of opwinding e.d.m. worden ofwel uitdrukkelijk uitgezegd ofwel onderverstaan (doorschemerend).

Dergelijke modaliteiten situeren zich eerder in het domein van onze waardeoordelen.

Logistische modaliteiten.

De logistiek of rekenende logica, sedert verleden eeuw van de grond gekomen, wordt onderverdeeld in takken.

EDM45

(1) *De 'klassieke' logistiek*.

Deze heet men 'tweewaardig': zij kent, inzake oordelen (ook: uitspraken, proposities, -- daarvandaan propositielogistiek), slechts

twee waarden (*EDM 33*: het goede, wat hier vertolkt wordt in logistische 'waarden'), nl. 'ware' oordelen en 'onware' ('valse') oordelen.

Terloops: de antieke Stoïci (= Stoïcijnen, Stoiekers; vanaf Zenon van Kition (Lat.: Zeno van Citium; +/- -336/-264)) hebben een eigen logica uitgewerkt, die nogal van de Pythagoreisch-Platonische verschilt; zij werkten met de logische geldigheidswaarden 'waar/ onwaar". Zo b.v.: "De stad Rome bestaat"(als verifieerbaar is deze zin waar); "De stad Rome bestaat niet" (als falsificeerbaar is deze zin onwaar).

(2) *De 'modale' logistiek.*

Deze is meerwaardig. -- Behalve de waarden 'waar/ vals', kent zij de waarden "mogelijk/ noodzakelijk". Dingen, waarmee reeds Aristoteles werkte.

Besluit. -- Uit het feitelijke taalgebruik van de rekenende logica blijkt overduidelijk dat er een minimum aan ontologische begrippen of uitdrukkelijk aangewend of onuitdrukkelijk vooropgesteld worden. Zo hier de ontologische 'goedheid' (waarde).

Maar ook het aanwenden van modaliteiten is van ontologische oorsprong en wezen.

Nu verstaat men beter waarom wij, te allen prijze, voor iedere logica en haar toepassingen, ontologie vooropstellen: die ontologie is - uitdrukkelijk of niet, met of zonder instemming - voorondersteld in het logisch taalgebruik. Dan het maar zeer uitdrukkelijk en op toegegeven wijze doen.

B.-- *Het ontologisch taalgebruik.*

G. Jacoby, Die Ansprüche der Logstiker auf die Logik und ihre Geschichtschreibung, Stuttgart, 1962, herleidt categoriek de vele modaliteiten (strikt logisch gesproken) tot de noodzakelijkheid en de eraan verbonden negaten (ontkenningen): noodzakelijk en **(i)** niet-noodzakelijk of **(ii)** noodzakelijk niet.

Identitief: een identiteit (wezenheid, wezensvorm, zijn(de)) wordt ofwel als noodzakelijk ervaren ofwel als noodzakelijk-met-negaten ervaren.

Opm.-- De termen 'problematisch' (mogelijk/ onmogelijk), 'assertorisch' (werkelijk/ onwerkelijk) en 'apodictisch' (noodzakelijk) mengen aldus Jacoby - logische (noodzakelijk, mogelijk, onmogelijk) met ontologische (werkelijk, mogelijk (toevallig, niet-noodzakelijk), onwerkelijk) modaliteiten en vertroebelen, de analyse ervan.

God werd als noodzakelijk, zijn 'ideeën' als mogelijk en de feitelijke wereld als werkelijk bestempeld. Daarvandaan de traditionele lijst der modaliteiten.

EDM46

Het begrip 'wellicht', 'waarschijnlijk'.

Hier staan wij voor een submodaliteit van 'mogelijk'. Beginnen wij met een situatieve beschrijving van een mogelijkheid-in-de-vorm-van-waarschijnlijkheid. Dit,-- om de kwestie zeer scherp te doen aanvoelen.

Het zinnetje "Het is waarschijnlijk dat "naakte Cicciolina" (*opm.:* Ilona Staller, porno-vedette in Italië maar van Hongaarse oorsprong, lid van de Radicale Partij, sinds Juni 1987 volksvertegenwoordigster) - om reden van haar naaktvoorstelling te Viareggio, in de nabijheid van Pisa, op 19.06.1987 - een proces oploopt "wegens aanslag op de openbare zeden".

Terloops: la Cicciolina is een paradoxale figuur. Vóór de tv beweerde zij dat zij katholiek is, die, ofschoon zij niet steeds de zondagsmis bijwoont, toch wekelijks te biechten gaat. Maar zij is ervan overtuigd dat de taboes (zij is tegen de klassieke meta-fysiek, die zo' n taboes fundeert) inzake seks in de grond hypocrisie (schijnheiligheid) zijn.

Zij heeft daartoe zeker één argument: telkens wanneer zij, in het verleden, ergens een proces opliep, dreigde zij de namen van beroemde sekspartners bekend te maken. Waarop van een rechtsgeding dan niets in huis kwam. -

Meer nog: het bewuste optreden te Viareggio kende een vloed van voorbehouden plaatsen, waaronder heel wat journalisten, -- zo dat de Showorganisatoren naar een zaal moesten zoeken die gevoelig groter was dan Il Gabbiano (De Meeuw), waar de porno-vedette regelmatig optrad. - Onder de plaatselijke politici koos een Socialistisch gemeenteraadslid partij voor haar.

Maar er zijn tegenargumenten: artikel 528 van het Italiaanse strafwetboek verbiedt “onzedige vertoningen”; onder de plaatselijke politiekers kozen én Communisten én Christendemocraten tegen haar; een Italiaanse drukkingsgroep “voor de verdediging van de zedelijke waarden” deelde mee dat hij “al het mogelijke (*opm.:* let op de modaliteit) zou doen” om te beletten dat “naakte Cicciolina” daadwerkelijk in het parlement zetelt.

Ziedaar een (al te) beknopte situatiebeschrijving.

Wat vloeit uit zo’ n situatie (die ondertussen geëvolueerd is, natuurlijk) logisch voort? Wij staan stil voor een differentiaal (gamma, waaier) van mogelijkheden: Het is, - zeer (uiterst), echt, weinig, volstrekt niet, waarschijnlijk dat “naakte Cicciolina” een proces oploopt. Of: het lijkt erop dat … enz.

EDM47

Let erop: in dit geval staan wij voor een situatie, die men inschat en waaruit men deduceert (afleidt). Als men wil, hypothetisch: “indien (= gegeven) al de elementen van de totale situatie, dan zeer (uiterst), echt of weinig, volstrekt niet waarschijnlijk dat la Cicciolina een gerechtsgeding oploopt”. - Als men ‘dialectiek’ heet - met Platon - het feit dat men uit vooropstellingen logische gevolgtrekkingen afleidt, dan is dit een geval van situatieve of, breder, historische (uit historische situaties afleidende) dialectiek. Cf. *EDM 02*.

De duiding (interpretatie) van een term als ‘waarschijnlijk’.

Wat zo-even gezegd werd, lijkt abstract, levensvreemd zelfs. Toch is het niet zo!

Bibl. st.: *John Cohen, Kans, kunde en geluk* (*De psychologie van het gissen en gokken*), Utr./ Antw., 1965, 165v..

a. *De duidingsproef*

Deze wordt uitgevoerd door tienjarige meisjes.

Gegeven: "Wat betekent de zin "Het zal waarschijnlijk regenen?".

Gevraagd: de juiste zingeving vooral van het bijwoordje 'waarschijnlijk'.

b. *De resultaten.*

Ziehier enkele antwoorden.

Meisje 1. -- "Het woord 'waarschijnlijk' betekent dat het zou kunnen of misschien zal regenen. Of: dat het zeer aannemelijk is ofwel dat het ook niet zal regenen".

Meisje 2.a. "Het is erg aannemelijk dat het zal regenen. -- Ik veronderstel dat het zal regenen (...). -- Ik ben er niet zeker van dat het zal regenen (...). -- Ik weet niet of het ja dan neen zal regenen. -- Ik geloof dat het zal regenen".

Meisje 2.b. "Het zou kunnen gaan regenen. -- Ik denk dat het zal regenen. -- Ik ben er zeker van da het zal regenen. -- Ik twijfel eraan of het zal regenen".

Meisje 3. "Het zou zwaar kunnen regenen. Er zou donder en bliksem kunnen zijn. -- Het zou leuk zijn: gij zult er waarschijnlijk veel genoegen aan beleven. Hij zal u waarschijnlijk komen halen".

Opm.-- De proeforganisatoren hebben, waarschijnlijk, geen rekening gehouden met het feit dat de vraag veelduidig is:

(i) wat betekent de zin (...) en

(ii) wat denkt gij er persoonlijk van: "Zal het nu regenen of niet?". In alle geval: de kinderen hebben die twee duidingen uitgevoerd, zoals uit de antwoorden blijkt.

Statistische inductie.

De resultaten zijn steekproeven. Als men ze samenvat (*summatieve inductie; EDM 39*), komt men op procenten (deelverzamelingen) uit.)

(i) Ongeveer de helft der meisjes duidt het zinnetje als "Het is aannemelijker dat het wel dan niet zal regenen.

(ii) ongeveer vijfenveertig procent zegt: “Het is bijna maar niet helemaal zeker dat het zal regenen”.

(iii) Ongeveer vijf procent: “Het zou evengoed wel als niet kunnen regenen”.

Groep 1 schat juist: “aannemelijker is het dat”.
Groep 2 overschat: “bijna maar niet helemaal zeker is het dat”.
Groep 3 onderschat: “Evengoed wel als niet kan het”.

Weerom een differentiaal of waaier die van de onderschatten over juist schatten naar overschatten gaat.

Terloops: was de uitslag der gezamenlijke steekproeven honderd procent (“alle elementen der totale verzameling”), dan zou men van ‘universele inductie’ gewagen; nu, echter, is hij niet honderd procent (sommige elementen der totale verzameling; deelverzameling); dus zegt men ‘statistische inductie’.

Opm.-- Deze proef geldt nu niet een situatie, maar woorden (talige proef). Hier leidt men uit woorden af wat de duiding zou behoren te zijn. Louter woorden zijn uit de totale levenssituatie afgezonderd. De dialectiek slaat nu slechts op taal.

De term ‘onmogelijk’, resp. ‘ongerijmd’ (‘absurd’).
Wiskundigen vooral gebruiken het begrip ‘ongerijmde’. Laat ons op die modaliteit even ingaan.

Appl. model. -- “***Rond vierkant***”.
Hoe bewijzen dat zoiets wel met woorden (nominaal) gezegd kan worden, maar niet echt kan gedacht (reëel) worden? M.a.w.: men spreekt de contradictorische termen wel uit, maar kan ze onmogelijk echt als werkelijk denken.

Ch. Lahr, Logique, 495, licht toe.

Lahr deelt de woordelijke of nominale totaliteit op in haar delen.

a. Oppervlak: indien men van 'oppervlak' uitgaat, dan stelt men enkel vast dat én rond (kring, cirkel) "n vierkant, beide, een oppervlak zijn..

b.1. Meetkundige vorm der lijnen: de ronde lijn gaat onmogelijk samen met de vier rechte lijnen van het vierkant (bewijs 1).

b.2. Lengte der lijnen getrokken van uit het middelpunt én van cirkel (rond) én van vierkant: bij de cirkel zijn zij alle even lang (stralen); bij het vierkant verschillen zij (wat contradictorisch of radicaal tegenstrijdig is met 'alle gelijk').

B. Russell, in 1905, zegt: "Het is onwaar dat er één en slechts één x bestaat dat tegelijk rond en vierkantig is". (*D. Vernant, Introduction à la Phil. d.l. logique*, 94).

Tracht eens te bewijzen dat niet-gevoelde pijn of actueel oneindig getal ook onmogelijk zijn. Dat zij innerlijke tegenspraak bevatten.

EDM49

Appl. mod.-- "Twee plus twee is b.v. vijf". -- Hoe aantonen - 'bewijzen' is een zwaar woord - dat dit 'onmogelijk' (ondenkbaar, ongerijmd, absurd) is?

a. *Beschrijven wij gewoon.*

i. Nominaal ('nomina', in het Latijn, is 'namen', d.i. klanken, 'woorden') is dit mogelijk: zeggen "Twee plus twee is vijf (b.v.)" is zonder hinder.

ii. Reëel (= zakelijk; cf. 'res' als objectieve werkelijkheid; *EDM 31*) is wat anders:

ii.a. "twee plus twee" en (v.b.) "vijf" tegelijk denken, maar als afzonderlijke begrippen, -- dat gaat;

ii.b. maar "twee plus twee" denken als 'vijf' (b.v.), d.i. als som van de twee afzonderlijke termen, -- dat gaat niet.

b. *Identitief:*

Gesteld dat “twee plus twee toch b.v. vijf zou zijn” (= tegenmodel), dan zou daaruit volgen dat de getallen en de getalbewerkingen geen enkele identiteit (onder-scheidbaarheid) meer zouden hebben. Zij zouden niet identificeerbaar zijn. Daaruit zou, terecht, volgen dat b.v. “twee plus twee ook zeven” kan zijn, -- dat “vijfendertig plus twee ook honderddertig” kan zijn.

Reden: eens dat men op één punt de identiteit mag gekraakt worden, dan mag dit ook in alle andere gevallen (een verzameling kent, hier, tweedeling (complementering)). Indien, in een universele verzameling - der getallen b.v. -, één element zijn identiteit verliest, dan verliezen alle andere ze meteen, want zij vormen één systeem (samenhang).-- Wij zullen straks zien: “wat is, is” en “wat zo is, is zo” (identiteitswet). Welnu, dit wordt hier, in dit absurde samentellen, gekraakt.

c. *Paleopythegoreïsch.*

De kenners van de Oudheid - b.v. W. Jaeger - zeggen ons dat, vanaf het Paleopythagoreïsme, het begrip ‘harmonie’ d.i. ineengevoegdheid,-- meteen ook ‘samenhang’ zonder contradictie (tegenspraak), één der grondbegrippen (‘categorieën’; *EDM 36*) van het Antiek-Griekse denken en leven (b.v. in de Griekse kunst) wordt. Welnu, zo gezien is “twee plus twee is gelijk aan vier” harmonieus, maar is b.v. “twee plus twee is gelijk aan b.v. vijf” disharmonieus. Zij kunnen - de onderdelen, nl. - niet zonder contradictie ineengevoegd worden tot één totaliteit, ‘systeem’ geheten op onze dagen.

Opm.-- Men zegt ook wel - voor Pythagoreïsche ‘harmonie’ - ‘consistentie’, d.i. afwezigheid van tegenspraak, contradictieloosheid.

Besluit. -- Meteen hebben wij twee voorbeeldjes gezien van wat Reichenbach ‘logische toetsing’ heet (*EDM 16*).

EDM50

8.-- Het zijn(de) en het niets. (50/57)

Wij wijken - heel even - af van de modaliteiten in de strikte zin, om stil te staan bij wat - volgens sommige denkers - ook een ‘modaliteit’

(gebeurlijk van een gedeelte van al wat is, gebeurlijk van al wat is) is, nl. het 'niets'.

a.-- *De traditionele leer*

Bibl. st. : *Désiré Mercier, Logique*, Louvain, Paris, 1922-7, 107s..

In het Latijn is 'niets' ofwel 'nihil' ofwel 'nil'.

(1) *De klassieke stelling terzake*

Deze was: **a.** er is al wat is (= het zijn(de)); **b**. buiten dat 'zijn(de) is er absoluut niets (in zakelijke of reële taal); men zegt ook in nominale (louter woordelijke) taal: "buiten het zijn(de) is er slechts het absolute niets" (waarbij uitdrukkelijk gedacht wordt dat dat 'absolute niets' in feite 'absoluut niets' is (*EDM 09: 'zijn(de) is transcendenteel*). Immers 'zijn(de)' is al wat niet-niets is. Het absolute niets - om die nominale term te gebruiken, die een louters stijlfiguur is - is nergens aantrefbaar en … bevindbaar (*EDM 09*).

(2) *De klassieke stelling*

Deze was verder: er is wel degelijk wat men heten kan "het betrekkelijke of relatieve niets" (tegenstelling van "volstrekt of absoluut niets"). Dat is toetsbaar (aantref-baar, bevindbaar).-- Binnen dat relatieve niets onderscheidt men, hoofdzakelijk, twee types.

i. *Nihil negativum (ontkennend niets).*

Men ontkent zijnde (nooit het absolute zijn).

Appl. mod. -- Iemand zoekt in een kamer 'iets' en vindt (treft aan) 'niets'. Hij/ zij zegt: "In die kamer is niets". Het gaat hier duidelijk over een relatief niets: men treft er niets bijzonders aan, -- b.v. geen voorwerpen (bemerk het negaat van 'voorwerpen': 'geen' voorwerpen). -- Streng ontologisch is er wel iets: lucht, -- misschien bacteriën in die lucht enz. Men zegt dan ook: "Die kamer is leeg".

ii. *Nihil privativum (berovinguitdrukkend niets).*

Men ontkent zijnde. Maar dan 'zijnde', dat er, normaal, ideaal gezien, zou moeten ('behoren' te) zijn.

Appl. mod. -- Al wat kwaad is - fysisch kwaad (b.v. een natuurramp) of ethisch (moreel) kwaad (zonde, gewetenloosheid) - is het feit dat iets er niet is wat er had behoren te zijn, nl. het fysische of ethische goed (waarde). Het privatieve niets drukt teleurstelling ('frustratie') uit. "Hier is niets dat wij verwacht hadden". Het is een waarderingsnegaat.

EDM51

Uitweiding.

Bibl. st.:

-- *O. Vernant, Introduction à la philosophie de la logique*, Bruxelles, Mardaga, 1983, 92ss..

-- *B. Russell,* in zijn *Principles of Mathematic*s, London, 1937-2.

Russell legde er de nadruk op dat er evidente contradictie ('inconsistentie') gelegen is in het feit dat men beweert dat een object, genoemd 'A', geen enkel 'zijn' vertoont. "De uitdrukking "A is niet" b.v. moet altijd hetzij onwaar hetzij zinloos zijn". Betoog uit het ongerijmde: gesteld dat A niets was (= het tegenmodel), dan zou de zin "A is niet" niet eens kunnen uitgesproken worden. Want "A is niet" behelst dat er **(i)** een term 'A' is, **(ii)** waarvan het zijn ontkend wordt.

Gevolg: "A is" -- Commentaar van Vernant: het over een object hebben (= dat object b.v. 'A' noemen) lijkt slechts mogelijk indien en enkel indien dat object een minimum aan 'zijn' bezit.

Tenzij -- zegt hij -- men de termen als een 'flatus vocis' (een loutere luchtverplaatsing door middel van de stem; m.a.w.: louter nominaal) omduidt.

Opm.-- De klassieke theologieën zeggen meermaals (en de traditionele catechismussen meteen): "God schept alles uit het niets".

Inderdaad, de Bijbelse (streng monotheïstische) Godheid - Jahweh, Drie-eenheid stelt voorop dat:

(i) God alles buiten hem schept (doet 'zijn') en

(ii) dat niets buiten hem niet geschapen is.

Wij hebben hier weerom een nominale uitdrukking “God schept alles uit zichzelf, d.i. uit niets buiten hem”. “Alles uit zichzelf” is zakelijk (reëel); “niets buiten hem” is eveneens zakelijk. -”Uit niets” is nominaal.

Opgemerkt zij dat dit echt Creationisme (scheppingsgeloof) is en niet noodzakelijk Emanatisme (de stelling dat alles wat buiten God bestaat, natuurnoodzakelijk en buiten zijn vrije wil om, “uit hem vloeit” (‘ekroè’, emanatio, uitvloeiing).

Let wel op: men zegt niet dat “God het hele zijn geschapen heeft of schept”, want hij schept slechts wat buiten hemzelf is; hijzelf is ongeschapen.

Dit belet ook niet dat het geschapene, vooral de vrije en zelfstandige (‘autonome’) wezens, geen echte ‘creativiteit’ zou bezitten. Geschapen scheppingsvermogen is ‘deelname’ aan Gods creativiteit.

Besluit. -- God schept alles uit niets - buiten - zichzelf, d.i. uit de hem eigen oneindige zijnsrijkdom.

EDM52

b.-- *Het niet-ontologische taalgebruik.*

Er zijn, nu, verscheidene spreekwijzen, die afwijken van het klassieke taalgebruik. -- Wij nemen een paar steekproeven.

b.1.-- ***Psychoanalytisch taalgebruik.***

Een gedeelte van de aanhangers (en duiders of omduiders) van S. Freud (1856/ 1939; stichter van de Psychoanalyse) spreekt als volgt: “Het leven, waarvan één der wezenskernen, misschien zelfs de wezenskern zelf, is ‘eros’, erotiek (in de uiterst brede zin zo dat zelfs een baby enige ‘erotiek’ doorleven zou), is wezenlijk en van meet af aan getekend door ‘nietigheid’, ja, ‘vernietiging’. Dit uit zich, vanuit de diepten van het on- en/ of onderbewuste, in:

i. ‘doodsdrift’ (‘Todestrieb’, de begeerte om zichzelf te doden) en

ii. de begeerte om anderen te doden (b.v. te verminken, te kwetsen en zo); wat 'aanvalsdrift' of 'agressie' heet'. Cf. *Ch. Rycroft, Dictionnaire de psychanalyse*, Paris, 1972, 132.

G. Bataille (1897/1962).

R. Devos, De tranen van Eros (*Een introductie tot Georges Bataille*), in: *Streven* 1987 (juli), 933/935, merkt op dat in de laatste roman van *G. Bataille*, nl. *Les larmes d'Eros* (vert.: *De tranen van Eros*, Nijmegen, 1986), de stelling doorklinkt: "Eros en 'thanatos' (het Antiek Griekse woord voor 'dood') bestaan ineen. Genot en smart - b.v. - bestaan ineen: genot is smart en smart is, ergens, genot. "In de erotiek krijgt dat wat is (het zgn. leven) slechts zijn zin doordat dit zijnde de grens overschrijdt naar wat niet is (de zgn. dood)".

Ziedaar de stelling van Bataille die reeds in 1923 een Nietzsche-aanhanger was.

Volgens Bataille is het sterk erotisch geduide leven iets ondraaglijks, doordat het op de dood uitgeeft. Hij meent dat men zo'n stelling kan verifiëren o.m. door de kunst en haar geschiedenis, vanaf de voorgeschiedenis tot en met het Surrealisme (een kunst- en levensbeweging, die +/- 1924 van de grond komt en tot op heden voortleeft).

Opm. -- Het is meteen duidelijk dat leven uitdrukken d.m.v. 'wat is' en dood d.m.v. "wat niet is" neerkomt op een ontologiserende beeldspraak, --een stijlfiguur, die onmogelijk in de ontologische, maar slechts in de omgangstalige zin (en dan nog) zinvol is. Een zekere frustratie - zie nihil privativum - wordt in zo'n spreken uitgedrukt. Meer niet.

EDM53

Omgangstalig kan het als volgt klinken: "Het leven loopt op 'niets' uit, -- op "het niets", "op het niets van de dood" (zo spreekt de teleurgestelde en verbitterde, wrokkig). Het is het privatieve niets van de negatieve waardeoordelen. Desnoods in theorieën omgezet. In wat men kan heten 'negatief denken' (*EDM 35*).

b.2. -*Teleurgesteld tijdsdoorleven.*

Men hoort het wel eens als volgt verkondigen: “Het verleden is niet meer; de toekomst is nog niet; het nu is een soort nulgrens tussen beide”. In Heideggeriaans taalgebruik: de drie tijdsextases worden negatief verwoord. Waarbij het duidelijk is dat het nu als nulgrens bestempelen een stijlfiguur is. In feite is het nu misschien wel een ongeluks- of misrekenings-moment, maar een nulgrens is het niet in de strenge zin van het woord. Het absolute ‘nul’ (als pure grens) doorleeft men niet. Er is minstens een minimale duur.

Cf. *B. Kuznetzov. C. Fawcett/ R.S. Cohen, ed., Reason and Being*, Dordrecht, 1986.

Omgangstalig: “Het leven is driemaal ‘niets’”: vroeger is nu ‘niets’; straks is nu (nog) ‘niets’; het nu is ‘niets’”.

b.3.-- *Heideggeriaans ‘niets’.*

Bibl. st.: *R. Regvald, Heidegger et le problème du néant*, Dordrecht, 1587.

Het ‘niets’, in een zeker taalgebruik van Heidegger (1889/1976; Nazi-gezind existentieel denker), wordt geheten “das ganz andere zum Seienden” (het algeheel andere vergeleken met het zijnde). Voor zover men Heidegger, met zijn diepzinnigheden en dichterlijkheid, daarbij kan begrijpen, lijkt dat hierop neer te komen: binnen de werkelijkheid (‘das Sein’), -- ja, in het wezen zelf van die werkelijkheid, is op een of andere wijze een soort ontkenning aan het werk, maar dan een soort actieve ontkenning. Het niets, in die zin, is dan behelsd door het zijn zelf.

Misschien kunnen wij, gewone mensen, dit begrijpen, wanneer wij eraan denken dat - in Heidegger’s aanvankelijke denktrant - ‘Dasein’ (= mens zijn) een ‘sein zum tode’: een zijn dat uitgeeft op de dood, is.

Dat lijkt, zoals de voorgaande duidingen van ‘niets’, sterk op frustratiedenken, dat geconfronteerd wordt met het relatieve niets in de vorm van privatie, beroving van wat zou behoren te zijn. Waarop Heidegger, die aan de ‘Destruktion’, de afbouw, van de hele Westerse

denktrant werkt (in Nietzsche's spoor), zal zeggen dat wij hem niet juist verstaan en al te traditioneel omduiden.

EDM54

Besluit. **--** De voornoemde denkers, met hun 'niets', geven nergens voorbeelden die het traditionele kader van 'negatief' en 'privatief' niets te buiten gaan,-- ook wanneer zij de totale som van negatieve en privatieve nietsen, binnen het zijn (de werkelijkheid), samenvatten, zoals Heidegger, in de term 'Nichts', niets, als actieve ontkenning binnen het wezen zelf van al wat is. Als summatieve inductie (*EDM 39; 47*) niet slecht. Maar vaak te poëtisch en te diepzinnig.

Opm. -- 'Differenti(ali)sme',
Verschil- en kloofdenken, tegengesteld aan 'Assimilisme' (gelijkenis- en samenhangsdenken) en ook aan 'Identivisme' (identitief denken; *EDM 24v.*; identitief denken denkt én verschil en gelijkenis alsook kloof en samenhang tegelijk)

Bibl. st. : *Fr. Laruelle, Les philosophies de la différence* (*Introduction critique*), Paris, 1986, 60ss. (*Le différence de Heidegger par rapport à l'idéalisme*), 121ss. (*Derrida entre Nietzsche et Heidegger*).

Er zijn, sedert Nietszche (1844/1900; filologisch denker, sinds 1889 ongeneeslijk geestesziek), denkers - M. Heidegger, Gilles Deleuze (1925/1995), Jacques Derrida (1930/2004); 'grammatoloog' (het geschrevene benadrukkend denker), die overal 'la déconstruction' (de afbouw) benadrukt) - die steevast de nadruk leggen op wat verschilt en op wat scheidt. Wat even eenzijdig is als steevast gelijkenis en samenhang benadrukken. Dat kan verklaren waarom Heidegger het niets definieert als "het algeheel andere vergeleken met het zijn". Als 't maar anders is. Als er maar kloof is.-- Misschien kan men hier van nihilisme spreken, de tendens om het nietige, het niets, dat het zijn (de werkelijkheid) is, te benadrukken.

Bibl. st.: *Magazine littéraire* (Paris), No 279 (1990: juillet/ août), le nihilisme (Tourgeniev, Dostojewski, -- Schopenhauer, Wagner, Nietzsche, Heidegger, -- de Sade, Flaubert, Jarry, 'Dada', Céline,

Dubuffet, Cioran, Jaccard, -- Rorty, -- Vattimo), is een nummer gewijd aan (de actualiteit van) het Nihilisme, dat “de actieve ontkenning binnen de werkelijkheid”, vooral door mensen, vrije wezens, uitgeoefend, uit de doeken doet.

Voor Nietzsche was het Nihilisme de ziekte van de Europese cultuur: individualisme (egocentrisme), atheïsme en wat ermee samengaat pessimisme (spleen, Schwermut, naargeestigheid) zijn er de bestanddelen van. ‘Negatief’ denken, aan teleurstellingen verbonden, die ‘het niets van het leven’ tonen.

EDM55

c.-- *Het lust- en werkelijkheidsbeginsel volgens S. Freud* (1856/1939).

Wij zagen zo-even hoe de werkelijkheid - “wat is’; “het zijn(de)” - teleurstellend werkt. Hoe sommige denkers hun steekproeven in het ‘niets’ veralgemenen tot een natuur- en vooral cultuurpessimisme.

Beperken wij nu onze aandacht tot - wat men sedert 1955+ (het begin der Postmoderniteit) heet - ‘seks’. Daarin kan een Freud, met zijn nieuwe seksuologie, ons tot leidraad dienen.

(A).-- Ons hele psychische apparaat (versta: ons zieleven) - aldus de Psychoanalyse - is beheerst door één grote vooropstelling, nl. het zgn. ‘lustprinzip’ (lustbeginsel): “Onszelf genot verschaffen - lustbelevingen - en onlustervaringen mijden”.

(*Dina Dreyfus, Freud* (*Psychanalyse: textes choisis*), Paris, 1963, 172/175 (*Principe de plaisir et principe de réalité*). Het voor iedereen zicht- en tastbare feit (*fenomenaal; EDM 17*) dat ons gedrag, althans voor een groot gedeelte, het zoeken van lust en het mijden van onlust vertoont, bewijst - aldus Freud - dat er een niet onmiddellijk gegeven vooropstelling in aan het werk is, nl. het lustbeginsel (*rationeel; EDM 18*). Dit beheerst ons vanuit onze on- en onderbewuste lagen.

Een voorbeeld.

Freud, in zijn *Die Zukunft einer Illusion*, London, 1948, geeft zelf toelichting.

"Wij hadden het zo-even over de vijandige houding tegenover de beschaving. Deze wordt veroorzaakt door de druk die zij uitoefent, -- door de verstervingen, die zij van de instincten eist.

Gesteld het tegenmodel: alle verboden zijn opgeheven! In die veronderstelling zou men zich van iedere vrouw die in de smaak valt, kunnen meester maken; men zou zonder enige aarzeling zijn mededinger of wie in de weg staat, kunnen doden; men zou de medemens, zonder diens instemming, van om het even welk bezit kunnen beroven.

Wat zou zoiets toch 'schoon' zijn! Welke reeks voldoeningen zou ons, in dat geval, het leven verschaffen!". (*M. Bonaparte, trad., S. Freud, L'avenir d'une illusion*, Paris, 1S76-4, 21).

Opm. -- 'Hèdonè', in het Antiek-Grieks, is 'lustbeleving'. 'Hedonisme' is die denk- en levenshouding die de lustbeleving centraal stelt. Een Epikouros van Samos (Epicurus (-341/ 279; stichter van het Epicurisme) stond, met Antieke maat, zoiets voor. Freud lijkt, bewust of onbewust, voorop te stellen dat de mens het hedonisme in sterke mate vooropstelt.

EDM56

Reeds *EDM 14* (*voorkeursmethode*) wijst erop dat de stelling dat de mens, in een of andere zelfzucht, op genot is afgestemd, "op geen enkel vastgesteld feit in onze wereld berust" (Ch. S. Peirce). Zodat de 'rationaliteit' van dergelijke theorie betwijfelbaar is.

Zij is in alle geval eenzijdig: er is ook een duidelijke strekking tot zelfopoffering in het menselijk gedrag aan het werk. Maar tot daar.

Opm. -- Het valt op dat Freud, in zijn lyrische beschrijving van een wereld zonder ethische normen en sancties, een eenzijdig mannelijk standpunt inneemt ('macho'; 'fallocratie'). Hoe zouden vrouwen b.v.

reageren in een onethische wereld? Het komt een aantal huidige vrouwen over dat Freud het vrouwelijk standpunt 'verdringt', ja, 'onderdrukt': hoe vaak komt, immers, de vrouw, resp. de moeder in zijn werken niet voor als "het object" (der begeerte, -- de mannelijke begeerte dan)?

(B).-- Ons ziele-leven wordt, volgens Freud, ook beheerst door wat hij heet 'realitätsprinzip' (werkelijkheidsbeginsel). Luisteren wij naar de tekst.

"Maar, onder de druk van de grote opvoedster, die de noodzaak is, duurt het niet lang voordat de strekkingen van het ik het lustbeginsel vervangen door een wijziging: de taak die erin bestaat wat onlust verschaft, te mijden, dringt zich even nadrukkelijk op als die welke het lustgevoel begunstigt. Het ik leert dat het noodzaak is de onmiddellijke voldoening te laten varen (...), sommige pijnlijke dingen te leren dragen (...)". (D. Dreyfus, o.c.,173).

Een voorbeeld.

Die Zukunft einer Illusion bevestigt: "Maar de eerste moeilijkheid (*opm.*: op de weg naar een ongeremd hedonisme) laat zich - in waarheid - vlug ontdekken: mijn naaste heeft juist dezelfde verlangens als ik en hij zal mij dan ook niet met meer eerbiedsbetuigingen bejegenen dan ik hem betuig". (M. Bonaparte, o.c.,21).

Opm. **--** Niet gewetensvolle (ethische), maar louter sociale feiten treden als correctief van een ongeremde uitleving op, in Freud's redenering. Het is het door R. Girard benadrukte 'mimetisch effect' dat als tegenhanger werkt:

(i) ik handel egocentrisch-lustgevoelig;
(ii) dat toonbeeld ziet mijn naaste en hij mimeert het (bootst het na);
(iii) gevolg: conflict van concurrerende, ongeremde begeerten.

EDM57

Opm.-- Hier is het één der mogelijke plaatsen om een kenmerk van aantrefbaarheid/ bevindbaarheid van 'zijn' (= werkelijkheid) te vermelden: 'weerstand':

A. Destutt de Tracy (1754/1836), Maine de Biran (1766/ 1824) brengen dit aspect van 'zijn' ter sprake.

W. Dilthey (1833/1911; stichter van de hermeneutische Geisteswissenschaft) gaat er veel uitvoeriger op in.

Nicolal Hartmann (18882/1950) houdt staande dat, wanneer wij weerstand ervaren - letterlijk: erop botsen -, wij meteen zekerheid verwerven omtrent het aspect 'bestaan' (*EDM 33: existentie*) van iedere werkelijkheid.

Max Scheler (1874/1928; axioloog) gaat zelfs zover te beweren dat 'weerstand' de werkelijkheid zelf is.

Opm.-- Het is zo duidelijk dat Freud, met zijn beschrijving van het 'realiteitsbeginsel, de 'weerstand' beschrijft in de vorm van dat waarop onze lustbehoeften botsen (o.g.v. het nabootsingsbeginsel van Freud). Hij heet dit 'noodzaak': inderdaad, het ik, met zijn lustbegeerten, is letterlijk 'genoodzaakt' de onmiddellijke behoeftebevredi-gingen op te geven en voor (veel) later uit te stellen.

(C).-- Het ziele-leven kan nu meer dan één uitweg ervaren.

(C).1. S. Freud geeft er zelf één aan: "Op de keper beschouwd: indien de hindernissen te wijten aan de beschaving wegvielen, dan zou slechts één enkel mens kunnen genieten van een onbeperkt geluk, -- een dwingeland, een dictator, die alle dwangmiddelen gemonopoliseerd heeft". (M. Bonaparte, o.c., 21).

Opm.-- Dat is dan de wensdroom - fantasme - in zijn verwerkelijkte, verwezenlijkte, meteen gelukte vorm.

(C). 2. Een G. Bataille (*EDM 52*), echter, die datzelfde wellustleven ervaart als iets ondraaglijks (als op de dood uitgevend), lijkt het tegenmodel van Freud's oerhorde-leider aan te hangen: mislukte (althans geleidelijk mislukkende) wensdroom, die in de grond onverwerkelijkt blijft. Met als redeneringsvorm: indien verabsolutering

(d.i. door dik en dun aanhangen) van de teugelloze begeerte, dan 'absolute' (volstrekte) teleurstelling (frustratie).

Wat ons confronteert met het privatieve niets: "Het is maar niets in de feitelijke wereld". Volgens de utopie van de wensdroom - die zo vaak, volgens Platon, in onze diepe nachtdromen verschijnt - is het (privatieve) niets, het teken van iets dat er had behoren te zijn, maar dat er nu eenmaal niet is.

EDM58

9.-- Het zijn(de) als onschendbaar ('heilig'). (58/64)

Dit raakt de vooropstelling van de zgn. Ethische (zedelijke) modaliteiten (*EDM 43:* verplicht/ niet verplicht/ verplicht niet). De daad van een vrij mens b.v. kan verplicht, niet verplicht of verplicht niet zijn.

Sedert een moderne traditie drukt men dit uit in een systechie (tegenstellingspaar) in het Duits: 'Sein/ Sollen'. Vertaald: "zijn/ behoren". Wat 'behoorlijk' is, is zedelijk, in geweten, geldig verantwoord. Wat onbehoorlijk is, is in geweten ongeldig, onverantwoord(baar). Wij gaan daar nu ontologisch op in.

Vertrekken wij van een uitspraak van Max Scheler, de waardenfenomenoloog. "Sollen, gelden, van een plicht is, altijd al, een aanspreken dat uitgaat van een zijnde en dat zich richt tot een zijnde dat over wil beschikt en inzichten heeft". (*A.Brunner, Die Grundfragen der Philosophie*, Freiburg, 1949-3, 78).

Scheler spreekt alsof er een aangesproken worden geschiedt, wanneer wij met 'zijn(de)' - versta steeds: 'werkelijkheid' - geconfronteerd worden. -- Volgende analyse kan dit duidelijker maken.

Eerbied voor de werkelijkheid als werkelijkheid.

Wij zagen (*EDM 33*) dat 'zijn(de)' én feitelijk zijn (existentie) én zijnswijze (essentie) ineen is. -- Dit paar 'existentie (feit)/ essentie (structuur van een feit) behoort genomen (geduid, geïnterpreteerd) te worden zoals het is. Althans om te beginnen, nl. wanneer de werkelijkheid als gegeven (= als werkelijk) in ons besef (bewustzijn)

doorkomt: achteraf reageert de vrije mens daarop volgens zijn individuele vooropstellingen, natuurlijk.

Wij drukken dit uit in zinnetjes, waarvan wij verder zullen zien dat zij de vooropstelling zonder meer én van traditionele logica én van gemathematiseerde logica (logistiek) zijn, nl. “al wat is, is” en “al wat zo is, is zo”.

Een Positivist als Auguste Comte (1798/1857; *EDM 35*) leerde ieder vakwetenschappen “eerbied voor de feiten en hun structuur”. Een Hermeneutisch denker als Martin Heidegger (1889/1976; *EDM 15*) leerde zoveel mogelijk mensen “het zijn zichzelf laten zijn”. -- Dit gegeven (*EDM 17*) is fenomenaal.

Maar wat komt bloot, indien wij naar de vooropstelling van dit evidente gegeven - basis van alle wetenschappelijkheid b.v. - peilen? Rationeel (*EDM 18*) stoten wij op een in ons werkzame eerbiedige houding.

EDM59

Een eerbiedigheid, die ergens diep in onze ziel ons voorlicht omtrent de ware aard van al wat werkelijkheid is.-- Tot daar de kant van het subject -- wijzelf.

Maar wat komt - rationeel redenerend - nog bloot, -- ditmaal van de kant van het object? Zoiets als een in het gegeven, het ‘zijn(de)’, de werkelijkheid zelf werkzame onschendbaarheid.

Al wat ‘heilig’ (sacraal is, op zich genomen, is meteen onschendbaar. Al wat onschendbaar is, is meteen, ‘heilig’. Men kan deze twee woorden, inhoudelijk, niet scheiden.

In een aan sommige veroosterse primitieven ontleende term ‘taboe’. Kort en dagdagelijks gezegd: de werkelijkheid, als feit en als wijze van zijn, dwingt een wezenlijke, minimale eerbied af, is - op zich eerbiedwaardig.

Het tegenmodel.

Gesteld: gij wordt geconfronteerd met iemand die de evidenties zelf loochent. Men zegt dan: “het zonlicht loochenen”. Omdat de zon voor iedereen fenomenaal, direct gegeven, is, is het gewetenloos ze te loochenen,

Freudiaans: de klaarblijkelijkheid (evidentie) ervan hetzij onbewust verdringen hetzij bewust te onderdrukken.

Onze Vlaamse volksmens zegt: “Hij/ zij wil het niet geweten hebben”. Wat op gebrek aan ‘geweten’ wijst.

Zo’n mensen doen de werkelijkheid geweld aan; zij laten haar geen recht wedervaren. Zij maken zich schuldig aan gebrek aan eerbied voor de (evidente) werkelijkheid. Zij laten het eerbied afdwingend karakter der werkelijke dingen niet doorkomen.

De ontologische eer.

Eerbied voor de feiten (Comte), het zijn laten zijn wat het is (Heidegger), -- daarin bestaat de eer van een ‘eerlijk’ denkend mens. Eerlijkheid is mede vooropgesteld in wat wij, vanuit het subject, beschrijven. Een eerlijk mens stelt er zijn (punt van) eer op de werkelijkheid aan te kunnen. Ook als zij ‘negatief’ (*EDM 57*) uitvalt, -- tot in de radicale frustratie van onze lustgevoelens toe.

De teleurgestelde kan er niet omheen: hij/ zij wordt geconfronteerd met het sacrale karakter van ‘zijn’. Het tegenmodel wees erop: wie zich uit ijdelheid - vals eergevoel - schuldig maakt, doorleeft ergens diep een of ander schuldgevoel. Want hij/ zij schoot te kort. Was beneden het geëiste peil. - Iets dat *Paul Diel, Psychologie curative et médecine,* Neuchâtel, 1968, 133/151 (*La vanité*), sterk uit de doeken deed.

EDM60

Uitweiding.

De ‘onwerkelijke’ mens. -- Het is o.m. Hegel, die het had over ‘wirklich/ unwirklich’.

Zo was, in zijn ‘dialectische’ duiding het Franse koningdom, op het einde van de XVIII-de eeuw, ‘onwerkelijk’ en dus ‘niet verantwoordbaar’ geworden. Wat de Franse Revolutie ‘rechtvaardigde’. -- Zo zeggen wij van een hoofdonderwijzer(es), wanneer hij/ zij zijn/ haar taak, b.v. o.g.v. vroegtijdige verouderingsverschijnselen, niet meer aankan, dat hij/zij ‘onwerkelijk’ geworden is en dat het aanblijven niet meer ‘vernünftig’ (redelijk verantwoordbaar) - zou Hegel zeggen - is.

Gaan wij hierop nader in, dan stellen wij vast dat het tegenstellingspaar “schijn/ werkelijkheid” hier van de passing is. Een schijnbare of schijnwerkelijkheid is niet (meer) de ermee verwarbare werkelijkheid. Maar als ‘teken’ ervan, verwijst zij er wel naar zo dat men - indien men niet scherpzinnig toeziet - schijn en werkelijkheid verwart.

De ijdelheid.

P. Diel, in genoemd werk, 133ss., gaat ietwat nader in op wat wij gemeenlijk ‘ijdelheid’ noemen. Hij ziet er, in tegenstelling tot Freud b.v., de ware kern van psychische afwijkingen in. Maar deze afwijkingen hebben een ontologische draagwijdte. Gaan wij na.

a. *Objectieve en subjectieve ijdelheid*.

(1).-- *De objectieve ijdelheid.*

Wij hebben, in Hegel’ s spoor, zo-even twee voorbeelden van objectieve ijdelheid gezien. Iets - een instelling, een persoon - is ‘ijdel’ in de mate dat het nietig, ja, onbestaande is, niettegenstaande de schijn van het tegendeel. Het is ‘niets’ (*EDM 50: nihil negativum of, vooral, privativum*), ofschoon het de schijn van ‘iets’ heeft. -- Iets verijdelen is het onwerkelijk maken. Het op niets doen neerkomen.

(2) *De subjectieve ijdelheid.*

Eigendunk, zelfingenomenheid, ‘narcissisme’, arrogantie, hoogmoed e.d.. - volgens de psycholoog Diel - zijn de waarneembare fenomenen (*EDM 17*) van wat rationeel (*EDM 18*) moet vooropgesteld worden als de mogelijkheidsvoorwaarde ervan, nl. het feit dat iemand ijdel is.

Hij/ zij identificeert zich, in dat geval, met een schijn, die niet aan de subjectieve, individuele werkelijkheid beantwoordt, maar men wil het, daarbij, niet geweten hebben. Men stelt er zijn 'eer' in iets te schijnen wat men niet is. Wat op vals eergevoel neerkomt.

Wat Diel ertoe doet besluiten dat de introspectie of zelfwaarneming

EDM61

- een reflexieve of lusvormige vorm van waarneming - juist daarin haar groot gevaar kent. Men kijkt nevens de eigen, het ijdele eergevoel werkelijkheid, om te verwijlen in een nietige zienswijze omtrent zichzelf. In Platonische termen: 'para.frosune', waan-denken dat nevens de werkelijkheid denkt, om reden van onbewuste verdringing en/ of bewuste onderdrukking ervan.

b.-- *Neurose en cynisme.*

Steeds volgens Diel, o.c., 163/166 (*la nervosité*), 162/163 (*la banalisation*) -- duiden wij in Platonische zin. Platon, in meer dan één dialoog, deelt het feitelijke gedrag van de mens in, in drie types.

(i) het grote monster.

Traagheid (o.m. in de vormen van slaapzucht en luiheid), eet- en drinkzucht, seks en verrijkingszucht vormen samen "het grote monster" in menselijk gedrag.

(ii) de minder grote leeuw.

De leeuw gaat door als een 'fier', eergevoelig dier. De minder grote leeuw in ons leven is ons eerzuchtig gedrag.

(iii) de kleine mens.

Dit is ons gedrag voor zover het ontspringt aan werkelijkheidszin, 'nous', intellectus, geest (= verstand, rede, -- wil en gemoed), geheten.

b.1.-- *De neuroticus/ neurotica.*

In het Frans ken men zeggen 'le nerveux' of 'la nerveuse'. Inderdaad: het gedrag van de neuroticus/ neurotica vertoont grote, onstilbare

zenuwachtigheden allerhande, die de normale mens niet heeft. Hij/ zij blijkt, volgens Dieliaanse analyse, dermate 'beschaamd' (eergevoelig) inzake het grote monster vooral dat het hele zieleleven erdoor bedorven geraakt: men durft gewoon zichzelf niet als 'groot monster' te beamen. Maar men weet ergens zeer goed dat men een 'groot monster' (zelfs een grote leeuw) is. Dermate ijdel is men.

Eén gevolg: van meet of aan is de neuroticus/ neurotica beschaamd t.o.v. de medemensen, die dat ergens doorzien. "Wat zullen zij van mij denken?". Menselijk opzicht - in het Frans 'respect humain' - beheerst, mede, het gedrag.

b 2 -- *De cynicus/ cynica.*

Volgens Diel ligt de schaamtevrije in hetzelfde bed ziek, maar anders. - Traagheid, eet- en drinkdrang, seks, verrijkingsdrang en ijdelheid (overdreven eergevoel) - dingen die wij - volgens Platon - in onze diepe nachtdromen schaamteloos doorleven - worden duidelijk als levensdoel ('ontwerp') vooropgesteld. Cynisme beaamt 'schaamtevrij' zichzelf als 'groot monster' en, vooral, als 'minder grote leeuw',

tegen iedere werkelijkheidszin ('geest') in. Strenger uitgedrukt: én het grote monster én, vooral, de minder grote leeuw

(i) beamen hun identiteit (dat wat zij zijn),

(ii) zetten dit door

(iii) tegen iedere hindernis in. "Laat ze maar van mij denken wat zij willen".

"Het cynische gedrag - aldus Diel - bestaat erin de medemens beet te nemen, terwijl men - geslepen als men is - de afstraffingen uitgaande van b.v. een zekere publieke mening omzeilt. (...). Het lukken naar de buitenwereld toe is het enige levensdoel (...)". (O.c.,163). List, ja, maar - aldus Diel - ook geweld zijn 'middelen', die door het verabsoluteerde doel gerechtvaardigd worden.

Menselijk opzicht is, in de diepste diepte van de ziel van de cynieker(in) afwezig. Wel doet de cynieker(in) alsof hij/ zij uit menselijk opzicht handelt.

Ter vergelijking: is de neurose een teken van overgevoelig eergevoel, het cynisme is teken van eerloosheid, inzake ethische waarden. Wel is de cynieker(in) erg eergevoelig inzake zelfbevestiging, -- assertief, erop gesteld zich te doen gelden, zich door te drukken. Hij/ zij is, immers, ijdel.

b.3.-- *Dandyisme.*

De 'dandy'-- sedert de XIX-de eeuw een cultuurverschijnsel -- is een mengsel van neurose (schaamte) en cynisme (schaamtevrijheid). Door kledij, aristocratisch doenerij verbergt de dandy zijn schaamte; door tot in het gewetenloze toe drukt hij/ zij zich door. Zoiets is tweemaal 'onwerkelijk':

a. achter de aristocratiserende verschijningswijze gaat een erg niet-aristocratische ziel schuil (niets);

b. achter het schaamtevrije gedrag gaat het 'niets' inzake geweten schuil. De eerbied voor de ware werkelijkheid als ware werkelijkheid is verzwonden.

Recht/ onrecht.

Bibl. st.: *A. Brunner, S.J., Die Grundfragen der Philosophie*, Freiburg, 1949-3, 271.-- Steller tracht, op eenvoudige wijze duidelijk te maken wat 'recht' is.

Opm. -- Moderniteit en, minstens evenveel Postmoderniteit (*EDM 39vv.)* staat of valt met volgende 'rechten'.

i. "Déclaration des droits de l'homme et du citoyen (27.08.1789; de Franse revolutionairen).

ii. "Déclaration des droits de la 'femme et de la citoyenne (1791; Olympe de Gouges).

iii. Internationale verklaring inzake mensenrechten (10.12.1948; UNO). iv. Verklaring inzake de rechten van het kind (20.11.1959; UNO).

EDM63

Volgens Brunner is de basis de eigen wezensvorm van de mens als vrij wezen dat aan de heiligheid van het 'zijn(de)' gebonden is. De mens behoort "de zedelijke orde" waar te maken. Maar de mens is op zijn omgeving aangewezen.

Gevolg:
a. de mens is ertoe verplicht gewetensvol te handelen,
b. maar binnen een of andere samenleving (sociaal karakter)..

Brunner: iedereen moet kunnen beschikken over de middelen om dat hoge morele doel te bereiken. Met zijn bestemming als ethisch wezen is meegegeven de aanspraak op het feitelijke beschikken over de nodige of nuttige middelen. Wat daarbij zijn 'recht' is - die aanspraak -, wordt bij de medemens 'plicht'. Ieder medemens is er, in beginsel, toe verplicht daarin niet hinderlijk te zijn.

Besluit. -- Ieder mens heeft welomschreven onschendbare, 'heilige' rechten, die de aanspraak op wat nodig of nuttig is, wettigen.

Opm.-- Zedenleer/ rechtsleer.
Sommige denkers geven de indruk dat gewetensvol handelen louter een kwestie van maatschappelijke machtiging is: zij maken van de zedenleer (ethiek, moraalfilosofie) een onderdeel van de rechtsleer (alsof de gemeenschap de basis van zeden was). Neen, 'recht' is één variante van 'geweten'. Daarom is echt recht in geweten verantwoord en in geweten afdwingbaar.

Appl. model.
Wat zo-even gezegd werd, lijkt 'theoretisch'. Maar kijk, Gesteld: een leerkracht. Deze is ertoe verplicht leerlingen te vormen, "indien plicht, dan - t.o.v. de medemensen - recht". Voor zover een leerkracht de plicht heeft zijn taak, binnen de samenleving, uit te oefenen, heeft zij het recht op alle middelen (beter: alle aspecten) die daartoe noodzakelijk zijn. Zo b.v. de elementaire steun vanwege de ouders. Denk aan de gezagspositie van de leerkracht, broodnodig t.o.v. de leerlingen, die verre van louter zin voor gevormd worden vertonen.

Terloops: Het lustgevoel overweegt, in de kinderziel, meermaals t.o.v. het 'Realitätsprinzip' (*EDM 56; Freud*).

Tegenmodel. -- ***Misarchie*** (Nietzsche).

'Misarchie' (miseo, ik veracht; archia, gezag) is gezags-minachting. Een fenomeen dat op onze dagen van 'contestatie' niet zo zeldzaam is; integendeel: vele leerkrachten gaan er diep onder gebukt.

EDM64

Meer nog: in de ogen van:

(i) verblinde mensen, die gebrek aan inzicht vertonen in de noodzaak van een gezagsvolle sfeer in de klas, en

(ii) Anarchiserende tijdgenoten (die een ideologie aanhangen) lijkt de leerkracht zowat de enige 'mens' te zijn die geen rechten heeft, maar enkel plichten. Zij ondermijnen - subversief of niet - de sfeer. Daarbij verontrechten zij natuurlijk de leerkracht, maar zien niet dat zij meteen de leerlingen verontrechten, die ook recht op vorming hebben. Dit, doordat als toekomstige volwassenen in een geëvolueerde maatschappij huidige en toekomstige plichten hebben.

Besluit. -- Het sacrale karakter van het 'zijn(de)', de werkelijkheid, is niet een louter theoretische aangelegenheid. Ieder moment van ons leven, leven wij in de werkelijkheid, -- niet in de schijn of het niets.

Desacralisering (ontheiliging).

De cynische inslag van b.v. de Antieke Protosofistiek (-450/-350; een nihilizerende cultuurbeweging in de Griekse wereld), van b.v. het Moderne verlichte rationalisme (*EDM 40; "die zynische Vernunft")* hebben als uitwerksel gehad dat het oog hebben voor het onschendbare of 'heilige' karakter van al wat is, in zijn existentie (feitelijkheid) en zijn essentie (zijnswijze), weggeëbd is. In dat klimaat is een gezonde ontologie, die nog de moed ophaalt om toch, tegen die tijdsfeer in, het onschendbare in al wat is, te bespreken een noodzaak.

Opm.-- Menig modern denker verwart 'secularisering' (verwereldlijking) met ontheiliging.

In de strikte zin is 'secularisering' het feit dat wat tevoren eigendom of voorrecht van een of andere clerus was - denk aan de Joodse rabbijnen en Schriftgeleerden, aan de Christelijke geestelijkheid (die in de loop van de Middeleeuwen recht na recht, voorrecht na voorrecht opstapelde), aan de islamitische 'ayatollah's' (met hun enorme geestelijke positie) -, overgedragen wordt aan 'leken'. Wat op laïcisering neerkomt.

Verwereldlijking is dan ook op de eerste plaats een sociale gebeurtenis. -- Wij hebben het, echter, hier niet over hersocialisering, maar over de sacraliteit van de werkelijkheid als werkelijkheid.

Als ooit de laïcisering 'rechtmatig' was, dan was het omdat/ doordat een of andere clerus onrecht pleegde - en inbreuk maakte op het onschendbare recht van de andere leden van de door hem geleide samenleving.

EDM65

10.-- Ontologische oordelen zijn transcendentele oordelen. (65/ 71)

Wij zijn ermee bezig de denkleer en de methodeleer te 'funderen', zoals reeds gezegd, *EDM 28*.

Het tweede punt daarin is de oordeelsleer. Na de theorie omtrent de begrippen, immers, ontwikkelt de klassieke logica een theorie omtrent het oordeel (uitspraak, 'propositie', zin).

1.--- *Algemene oordeelsleer.*

Ch. Lahr, Logique, 501, zegt: "Het oorddeel bestaat erin iets van iets te bevestigen - "kategorein ti tinos" (in Aristotelische taal) - Wanneer wij zeggen "Het is een hete zomer", dan ontdekken wij, volgens, Lahr, twee of meer begrippen - hier: 'zomer' en 'heet' - en een uitspraak daaromtrent. Dat waaromtrent men iets beweert, is het onderwerp

(subject) en dat wat men erover beweert, is het gezegde (predicaat). -- Aldus steeds Lahr.

In het aangegeven zinnetje is 'Het' het voorlopig onderwerp, dat vooruitloopt op 'zomer'.

Platon. -- ***Bibl. st***:

-- *A. Gödeckemeyer, Platon*, München, 1922, 127f.;

-- *J.B. Rieffert, Logik* (*Eine Kritik an der Geschichte ihrer Idee*), in: *M. Dessoir, Hrsg., Lehrbuch der Philosophie*, II (*Die Philosophie in ihren Einzelgebieten*), Berlin, 1925, 27.

Reeds Platon was tot het besluit gekomen dat alle denken zo verloopt dat:

(i) van een onderwerp - 'onoma' (letterlijk; naam), nomen

(ii) een gezegde beweerd wordt, waarbij het gezegde 'rhèma', verbum heet.

(1) Indien het gezegde past bij het onderwerp, dan is dit een bevestigende zin;

(2) indien het er niet bij past, dan is dit een ontkennende zin.

Alle volle denken is, dus, oordelen.

Opm. -- *O. Willmann, Abriss*, 52ff. (*Die einfachen Denkformen: Begriff, und Urteil*), 72ff. (Urteilsklassen), 80ff. (*Das Urteil als Form des diskursiven Denkens*), maakt, bij dit alles, duidelijk dat Platon, wanneer hij beweert dat alle denken oordelen is, het over het louter discursieve denken heeft, waarin, het intuïtieve denken vooropgesteld is.

Intuïtief ('aanschouwelijk' in de intellectuele zin) is ons denken wanneer het begrippen vat. Discursief is het, wanneer het begrippen onderling, in een 'discursus', letterlijk: 'uiteenzetting', verwoordt. Het is daarom dat, in de traditionele logica, de begrippen, als intuïties, het eerst aan bod komen.

EDM66

De propositie.

Zoals begrippen in termen verwoord worden, zo ook oordeel en 'zin' (uitspraak, 'propositie'): de oordeelszin (juiste vertaling van 'propositie') is de verwoording in taal van een oordeel. Het verwoorde oordeel bestaat uit minstens twee 'termen' (*EDM 29*) en een uitspraak ('bewering') over hun betrekking.

Identitief karakter.

Cf. *EDM 24v.*, waar op blz. 25 een aantal voorbeelden reeds te vinden zijn. Een oordeel drukt ofwel een totale of tautologische identiteit ofwel een gedeeltelijke of analogische identiteit uit.

a.-- ***Totale identiteit***.

Denken wij aan "a is a" (logistisch: "indien a, dan a"). De eerste 'a' is onderwerp (origineel); de tweede 'a' is gezegde (model). De 'betrekking' hier is reflexief (= lusvormig): a wordt met zichzelf vergeleken en dwingt tot het besluit - oordeel - dat "a is a".

Opm.-- Daarop gelijkt een wezensdefinitie. "De mens is een levend wezen met geest begaafd" definieert (omschrijft de wezensvorm van) de mens. Bemerk de omkeerbaarheid: "Een levend wezen met geest begaafd is een mens".

b.-- ***Deelidentiteit***.

Nemen wij nu een analogisch oordeel: "Jan komt zo-even thuis". Onderwerp 'Jan' (origineel); gezegde 'komt zo-even thuis' (model). Van het onbekende 'Jan' krijgen wij een voorstelling (= informatie) via het bekende 'komt zo-even thuis'.

Hier is van omkeerbaarheid zoals in de tautologische of definitorische oordelen geen sprake. Zeg dus maar niet "Wat zo-even thuiskomt, is Jan", want er zijn vele mensen, die, op gegeven ogenblik, "zo-even thuiskomen"! -- Dit wat betreft de bevestigende oordelen, natuurlijk.

Opm.-- Zoals *O. Willmann, Abriss der Phil.*, Wien, 1959-5, 59, zegt: de Antieke Grieken onderscheidden tussen "logos apofantikos", bewering (in de zin van vaststellende, beschrijvende bewering), en "logos sèmantikos': meer dan vaststellende zin.

Een gebed, een bevel, een wens, e.d. zijn 'semantische' uitspraken ('semantisch' in de Antiek-Griekse zin, dan).

Het oordeel is een duiding (interpretatie).

P. Ricoeur, Le conflit des interprétations (*Essais herméneutiques*), Paris, 1969, 8, legt er de nadruk op dat Aristoteles het oordeel als 'hermeneia', interpretatio, duiding (zingeving), beschouwt. "Dans la mesure même ou (le jugement) dit quelque chose de quelque chose" (in de mate dat het oordeel iets beweert omtrent iets). De titel van de oordeelsleer: 'peri hermeneias', over de duiding (de interpretatione).-- Wat is daarvan de vooropstelling?

EDM67

De model-theoretische aard van het oordeel.

De taak: iets (een gegeven) identificeren, d.i. er de (totale of partiële) identiteit van bepalen. Het iets dat men identificeert, is het onbekende of origineel. Het functioneert als onderwerp van de oordeelszin.

Om het te identificeren bedient men zich van bekende gegevens (informatie) of modellen. Deze functioneren in een zin als gezegden.

Appl. model. -- "Die berg daar, in de Alpen, is meer dan vierduizend meter hoog". Het onbekende, wanneer men informatie wil verschaffen, is "die berg daar, in de Alpen". Het model, het bekende, is het meetmodel - hier de meter -. Om die berg, in zijn identiteit, te preciseren zeg ik dan "is meer dan vierduizend meter hoog". M.a.w.: ik spreek over het onderwerp in termen van het gezegde. Maar zoiets is duiden, interpreteren. Aristoteles heeft juist gezien.

De comparatieve aard van het oordeel.

Het duidingskarakter van het oordeel komt nog duidelijker tot uiting, wanneer men inziet dat de oordelende zich - onbewust (meestal) of bewust - van de vergelijkende of comparatieve methode bedient. Cf. *Ch. Lahr, Logique*, 226s. (*Le jugement et la comparaison*).

(1).-- *Alle denkers*...

geven toe dat een gedeelte van de oordelen, nl. de doordachte, o.g.v. vergelijken ontstaan. Met name: het origineel wordt met het model vergeleken en men besluit tot identiteit (bevestigend) of niet-identiteit (ontkennend).

(2).-- *Niet alle denkers* …
beamen dat ook de ondoordachte (spontane) oordelen, op onuitgesproken wijze, vergelijking vooropstellen.

a.-- Thomas Reid (1710/1796; topfiguur van de Antirationalistische Commonsensefilosofie),-- Victor Cousin (1792/1867; Eclectisch denker) o.a. beweren dat de ondoordachte oordelen pas achteraf een vergelijking van begrippen mogelijk maken.

Zinnetjes al "Ik besta': "Ik lijd': -- "Het is koud': "De sneeuw is wit" e.d. ontstaan voordat degene die ze denkt of uitspreekt, 'redeneert'. Zoiets in de zin van "Ik, vergeleken met 'bestaan: behels dat ik besta". Of: Het weer, vergeleken 'met 'koud', impliceert dat "het koud is".

Hier vereenzelvigt men uitdrukkelijk redenerend vergelijken met alle vergelijken, ook het niet-uitdrukkelijk, intuïtief vergelijken zonder discursief redeneren.

EDM98

b.-- Aristoteles en een hele reeks Antieke denkers,
-- *Antoine Arnauld* (le Grand; 1612/1694) en *Pierre Nicole* (1625/1695), de stellers van *Logique ou Art de Penser* (1562; een werk in de geest van R. Descertes),
-- John Locke (1632/1704; de stichter van het Engelse Enlightenment (Cf. *EDM 40*, 41)),
-- Paul Janet (1823/1899; Spiritualistisch wijsgeer,
zij allen beweren dat ook de ondoordachte oordelen comparatief gefundeerd zijn. Zegt Locke: "Een oordeel is de gewaarwording van een betrekking hetzij van bijeen-passen hetzij van niet – bijeen passen

Opm.: *-- **B***evestigende of ontkennende oordelen - van twee 'idees' (bewustzijnsinhouden), die reeds waargenomen en onderling vergeleken zijn".

Opm.: -- Alles staat of valt met het onderscheid, zonder gescheidenheid, van intuïtief en discursief vergelijken, van 'verstand' en 'rede'.

Kwantiteit (omvang) van oordelen.

Herlezen wij nu *EDM 30* (*begripsomvangen*). -- Uitgangspunt is het onderwerp.

a. Het is b.v. transcendenteel. -- "Het zijn is zowel existentie als essentie" (*EDM 31: de transcendentaliën als onderwerp van een zin; 33v.*).

b. Het onderwerp kan categoriaal zijn.

i. "Juist één vogel werd waargenomen" (singulier, individueel, enig).

ii. Sommige vogels vertonen een periode van trek" (particulier).

iii. "Alle vogels hebben per definitie vleugels" (universeel, algemeen).

Kwaliteit (inhoud) van oordelen.

Zoals reeds vermeld zijn er ofwel bevestigende ofwel ontkennende oordelen, inzake totale of partiële identiteit.

Appl. model. *-- J.H. Walgrave, Is het Christendom een humanisme*? In: *Cultuurleven* 1974: 2 (febr.), 147/156.

Op die vraag zijn - aldus steller - drie antwoorden mogelijk, logisch gesproken.

(1) Het Christendom is een humanisme. -- Wat betekent: "Alle Christendom is …" Bevestigend en universeel.

(2) Het Christendom is niet een humanisme. Ontkennend en universeel.

(3) Het Christendom is, in zekere zin, wel, in een andere zin, niet een humanisme. Deels ontkennend deels bevestigend en universeel.

In de taal van Walgrave: een 'zegging' (= oordeel) kan:

1. Affirmatief (bevestigend),

2. Negatief (ontkennend) of

3. Restrictief (onder voorbehoud) zijn.

Opm.: - Let wel: én onderwerp én gezegde zijn vatbaar voor meer dan één duiding. Zo zal de Secularistische of Desacraliserende duiding van het Christendom bevestigend antwoorden, de sacralistische duiding zal tot ontkenning neigen.

EDM69

II.--- *Ontologische oordeelsleer*.

Wij 'stichten' logica en haar toepassingen. Daarin spelen wat men heet de zijns- of werkelijkheidswetten de rol van vooropstellingen van alomvattende of transcendentele aard.

Reeds *Parmenides* (*EDM 08, 11, 28*), de Eleaat, in zijn *Leergedicht* (= didactische dichtkunst), 8/16, vermeldt de tweede ontologische wet van het dilemma (logische tweesprong): "(Het) is of het is niet" (onder verstaan: een derde mogelijkheid is er niet). Wat men later geduid heeft als tegenstrijdigheids- of contradictiebeginsel.

Parmenides heeft reeds vroeg gevat dat de werkelijkheid beheerst wordt door wetmatige axiomata (vooropstellingen), die zo universeel, d.i. algemeen geldend zijn dat alle uitspraken ze vooropstellen.

II. 1.-- *De identiteits- of eenzelvigheidswet.*

'Eenzelvigheid' is identiteit (denk aan 'eenzelvigheidskaart'), waarbij 'eenzelvigheid' betekent dat iets met zichzelf samenvalt, heel en al.

A.-- *De inhoud.*

Zelfs logici en logistici, die iedere voorrang van de ontologie (verkeerd geduid) loochenen, aanvaarden toch het traditionele beginsel ervan. -- "Zijn(de) is zijn(de)". Of nog: "Wat (zo) is, is (zo)".

Cfr EDM 58. -- *Platon*, in zijn dialoog *Sofistès* 254d, legt in de mond van de vreemdeling "Auto d' heautoi tauton". Wat zoveel wil zeggen als "ieder iets is, voor zover het met zichzelf vergeleken (geconfronteerd) wordt, hetzelfde (identisch)".

Recenter, met G. Jacobi, kan men zeggen: “Iedere werkelijkheid (‘zijn(de)’, is met zichzelf totaalidentisch, d.i. valt met zichzelf volkomen samen”. Wat de wezensvorm (*EDM 31*) aanduidt, d.i. dat waardoor iets van de rest onderscheidbaar (discrimineer-baar) is, -- terwijl het niet van zichzelf onderscheidbaar is. Iets is, immers, zichzelf en niet iets anders.

Opm.-- Als tautologie verwoord klinkt het “A is A”. -- Wiskundig geduid: “A is equivalent met (= evenwaardig met) A”.

Tegenmodel: stel u voor dat - per absurdum (in een ongerijmde veronderstelling) - ‘A’ toch, op een of andere verraderlijke wijze, niet-A kon zijn, dan kan de logicus, logisticus, wiskundige geen enkel begrip meer formuleren, geen enkel oordeel meer uitspreken! Er is immers een toestand geschapen, waar alles iets anders dan zichzelf kan zijn, op ieder ogenblik. Niets bezit nog een onvervalste identiteit. - Wat absurd, ongerijmd, is.

EDM70

B.-- *De omvang.*

Het onderwerp van de identiteitswet is “zijn(de), wat is”. Welnu, dat is transcendenteel (alomvattend). Ieder categoriaal onderwerp - wat ook - is een toepassing ervan. Als ik zeg: “Een feit is een feit” (in de geest van A. Comte b. v.), is die uitspraak juist één toepassing.

II. 2.-- *De ongerijmdheids- of contradictiewet.*

Wij hebben het consistentieprincipe zo-even (*EDM 69*) bij Parmenides ontmoet. -- “Wat (zo) is, kan niet (onmogelijkheid als modaliteit) tegelijkertijd (en onder hetzelfde oogpunt) niet (zo) zijn”. Of “Zijn(de) en niet-zijn(de) kunnen niet tegelijkertijd beaamd worden”.

Opm.-- Om deze basisuitspraak goed te verstaan, behoort men even stil te staan bij de loochening (ontkenning).

D. Mercier, Logique, Louvain/ Paris, 1922-7, 107s., vat dit als volgt samen.

a. *Negatieve ontkenning.*

Cf. *EDM 50* (*nihil negativum*). -- Drie types.

i. Contradictorisch ontkenning:

"wit/ niet-wit", "rechtmatig/ onrechtimatig" b.v. -- De absolute vorm daarvan: "zijn(de)/ niet-zijn(de)". Tegenover werkelijk als werkelijk staat radicaal onwerkelijk, absoluut 'niets'. -- Het is deze ontkenningsvorm die aan het werk is in het contradictiebeginsel. --

ii. Contraire ontkenning:

"wit/ niet-wit': maar nu als de uitersten van een reeks kleuren, ingedeeld volgens de complementering (tweedeling) "wit/ rood" ("Wit is niet rood" b.v.).

iii. Correlatieve ontkenning:

"moeder/ dochter" ("De moeder is niet de dochter", ofschoon zonder moeder geen dochter is).

b. *Privatieve ontkenning.*

Cf. *EDM 50* (*nihil privativum*).-- "Die dame ziet niet" (normaal ziet zij wel, maar zij is 'beroofd' van iets dat zij behoort te hebben).

Tot daar een korte typologie der negaten.

Het tegenstrijdigheidsbeginsel is het oerdilemma: alle dilemma's zijn maar juist één toepassing van dit alomvattend beginsel. Reden: het zijn(de) is absoluut; buiten dat is er absoluut niets.

Opm.-- Opgelet voor stijlfiguren. -- "Deze muur is wit en niet wit" wil, praktisch, zeggen dat, jaren nadat hij gewit is, de oorspronkelijk witte kleur ervan 'discutabel' geworden is en dus 'wit' is in een onzuivere graad. Meer niet. Dergelijke uitspraken gaan perfect samen met het contradictiebeginsel. Zij zijn een 'zegswijze', nl. de restrictieve (*EDM 68*).

EDM 71

II.3.-- *De wet van uitgesloten derde.*

Deze wet is, in de grond, een precisering van de tweede wet.-- "Ofwel is iets (zo) ofwel is het niet (zo)". In het Latijn 'aut' (niet 'vel'): "Est, aut non est" (Het is of het is niet (onder verstaan: een derde mogelijkheid is er niet). Het onderwerp "(zo) zijn(de)", - het origineel, is door een volstrekte (absolute) disjunctie (scheiding, kloof) gescheiden van zijn (zgn.) (tegen)model. En wel zo dat er geen wisselmodel beschikbaar is. -

- Dagdagelijks: het is iets of het is niets, maar dan begrepen als 'absoluut niets'.

De zijnswetmatigheid en het sacrale.

Herlees *EDM 58* (*zijn(de) als heilig*). -- Wij staan hiermee voor de vooropstelling van een logische ethiek (moraal).

a. *Het model.*

De werkelijkheid als werkelijkheid, als evident 'daar', spreekt ons aan alsof zij een of andere 'hoge' instantie (= gezag) was. Zij spreekt ons, daarbij, aan in ons geweten. Zij maakt aanspraak op eerbied voor wat werkelijk is en, meteen, op onze eerlijkheid: "Wees zo eerlijk met het gegeven en met uzelf als gewetensvol wezen dat gij bekent "wat is, dat is", "wat zo is, is zo." "Wat niet zo is, is niet zo". Enz.

Wat (zo) is, is onschendbaar als gegeven: het kan wel geloochend, ontkend, worden (gebrek aan eerbied en eerlijkheid), maar het mag niet ontkend worden. En geschonden. Ontheiligd. Wij staan voor een fundamentele taboe.

Opm.-- *EDM 11* (*godheidsleer*) leerde ons dat, sedert Parmenides, al wat zijn(de) is, iets goddelijks is. Ook Aristoteles ziet dit in: voor hem is ontologie (eerste filosofie) 'theologikè', een theologische wetenschap.

In de fenomenen (*EDM 17*), d.i. in de onmiddellijk gegeven dingen, komt iets door van een absolute ernst, waarmee men nooit speelt. Doch dat is iets transempirisch (*EDM 17*).

In de rationele verwerking ervan (*EDM 18*) komt iets door dat transrationeel (*EDM 18*) is. Ons denken is beheerst, indien het gewetensvol en niet 'onwerkelijk' (*EDM 60*) is, d.i. van de werkelijkheid vervreemd, door 'parafrosunè', verdringing en onderdrukking, door iets dat ons denken te boven gaat ('transcendeert: 'overstijgt zegt men ook).

b. *Het tegenmodel.*

Dit niet willen 'geweten' hebben. -- Zie *EDM 54*: nihilisme. Zie ook *EDM 60*: *ijdelheid*. -- Wij stellen vast dat niet ieder mens de zijnswetten eerbiedigt.